

A kormányzó párt támogatottsága és a koronavírus-járvány társadalmi percepciójának összefüggései

A nemzetegyesítő hatás érvényesülése a 2018–2022-es ciklusban

Szabó Andrea

Bevezetés

2022. április 3-án a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség és a Kereszténydemokrata Néppárt szövetsége 70,2%-os részvétel mellett abszolút többséget elérve (54,13%), megnyerte az országgyűlési választást. Eközben az együtt induló ellenzék (Demokratikus Koalíció, Jobbik Magyarországért Mozgalom, LMP – Magyarország Zöld Pártja, Momentum Mozgalom, Magyar Szocialista Párt, Párbeszéd Magyarországért Párt) a szavazatok 34,44%-át érte el. A Fidesz győzelme azért is figyelemre méltó, mert a 2018–2022-es kormányzati ciklus közepén – tehát pont abban az időszakban, amikor egy normál politikai ciklusban a legkedvezőtlenebb a mindenkori kormánypártok helyzete – egy rendkívül súlyos válsághelyzettel találkozott a kormány: kitört a spanyolnáthát követő legsúlyosabb világjárvány. A Covid-19 egy olyan vírus, amely megjelenésétől és elterjedésétől, azaz 2019 késő ősztől egészen 2021. január-februárig, ameddig a vakcina tömeges méretekben el nem kezdett terjedni, rendkívül súlyos tüneteket, az esetek nagy százalékában mortalitást okozott, így a védekezés egyetlen hatékony módja a társadalmi szeparáció, a személyes érintkezés megakadályozása volt. Ezzel párhuzamosan pedig a veszélyhelyzet kihirdetése révén¹ a hatalom az 1989/1990-es rendszerváltás óta a legnagyobb mértékben korlátozta az alapvető polgári szabadságjogokat, így a gyülekezés, a véleménynyilvánítás és a társadalmi önszerveződés szabadságát (Stumpf 2020a, Stumpf 2020b). Mégis, a súlyos válsághelyzet, valamint a szabadságjogok erőteljes korlátozása ellenére 2022 áprilisában a Fidesz újra, immár egymást követő negyedik alkalommal szerzett alkotmányozó többséget a parlamentben, így ennek az eredménynek a politikai-szociológiai hátterét érdemes alaposabban megvizsgálni.

Ez a tanulmány arról szól, milyen módon járult vagy járulhatott hozzá a Covid-19-pandémia és következményeinek megítélése a fenti választási eredményekhez.² Nem önmagában a koronavírus-járvány érdekel tehát, hanem az, hogyan élték meg a járványt a magyar társadalom és annak egyes rétegei, illetve hogyan tudta a maga irányába fordítani a járvány kezelését a kormányzat a politikai integrációs mechanizmusok révén.

Fő hipotézisem az, hogy a koronavírus-járvány és annak kormányzati kezelése a járvány kitörésétől kezdődően a különböző válságszakaszokban eltérő módon befolyásolta a választói véleményeket. Magában a közvetlen választói döntésben csak közvetetten, másodlagos módon hathatott, ami nem zárja ki, hogy lehettek

¹ 40/2020 (III. 11.) Kormányrendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről. „1. § A Kormány az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdet ki.”
<https://njt.hu/jogszabaly/2020-40-20-22>.

² A koronavírus-járvány politikatudományi kérdéseit részletesen vizsgálja a Körösi András – Szabó Andrea – Böcskei Balázs (2020) által szerkesztett *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány* című kötet.

olyan időszakok, amikor a választók véleményét erősen meghatározta a járvány és az azzal összefüggésben hozott intézkedések pártos megítélése.

A tanulmány felépítése a következő: a cikk első részében azokat az irodalmakat és kutatási eredményeket mutatom be, amelyek a válsághelyzetek kormányzati kezelésével kapcsolatosak, illetve azokat, amelyek konkrétan a koronavírus-járvány magyarországi aspektusait illetik. Ezt követően bemutatom a járvány kitörését követő időszakban a kormányzó párt támogatottságának változását, majd a Társadalomtudományi Kutatóközpont Mobilitás Kutatási Centrum 2021. őszi adatfelvételének eredményei alapján vizsgálom, hogyan ítélte meg a magyar társadalom a járvány lecsengő időszakában a pandémia következményeit. Az elemzés végén a 2022-es országgyűlési választás után készült adatfelvételt elemezve mutatom be, mennyire befolyásolhatta a választói döntéseket a koronavírus-járvány megítélése. A tanulmány konklúzióval zárul, ahol a politikai integráció működésével kapcsolatban vonok le tanulságokat.

A koronavírus-járvány mint nemzetegyesítő ügy

Ha egy társadalom a társadalmi rendszer alapvető értékeit fenyegető veszélyt érzékel, benne nagyfokú bizonytalansággal a kimenetel és a következmények tekintetében, a válság megoldása iránt azonnali követelést nyújt be a hatalom irányába (Johansson–Hopmann–Shehata 2021). A válságok a sürgősség érzetét keltik, a hatalomnak azonnal cselekednie kell, vagyis válaszokat kell generálnia a következmények enyhítése érdekében. A társadalmi szintű igény megoldása ugyanis kizárólag az éppen hatalmon lévő pártok kezében van, hiszen ők rendelkeznek a válságkezeléshez szükséges, széleskörűen értelmezett eszközökkel és forrásokkal. A krízis enyhítése érdekében a társadalom is megteszi a maga lépéseit, amikor válságos időkben a hivatalban lévő vezetők mögé sorakozik fel, nem áll ellen az esetleges negatív kormányzati döntéseknek, és végső soron támogatja a hatalmon lévőket (Chávez–Wright 2022).

John E. Mueller (1970; 1973) fogalmazza meg először a szakirodalomban az ún. nemzetegyesítő ügyek – eredetiben „*rally-round-the-flag*” effect³ – definícióját. Szerinte bizonyos intenzív nemzetközi események a „*zászló köré gyülekezés*” hatását váltják ki, azaz nemzetegyesítő jellegűek. Mueller világosan operacionalizálja, hogy mit tekint nemzetegyesítő ügynek: „[...] általánosságban elmondható, hogy a nemzetegyesítő ügyet olyan eseményhez kell társítani, amely 1) nemzetközi és 2) közvetlenül érinti az Egyesült Államokat és különösen az elnököt, és 3) különlegesnek, drámainak és élesen fókuszálnak kell lennie” (Mueller 1970: 21). Nemzetközinek kell lennie, mert csak a nemzet egészét érintő fejlemények képesek a nemzetegyesítő hatást kiváltani. A nagyobb belföldi események – tüntetések, botrányok, sztrájkok – legalább annyira súlyosbítják a belső megosztottságot, mint amilyen valószínűséggel enyhítik azt. A legfőbb hatalmat kell érintenie (USA-ban ez az elnök), mert ennek a híre tud eljutni az átlagszavazóhoz is, és ez képes hatni minden állampolgárra. Ráadásul nagyon konkrétan és különleges eseménynek kell lennie, mert ez biztosítja a magas közfigyelmet és közérdeklődést. A fokozatosan lezajló történések, függetlenül attól, hogy mennyire fontosak, nem tekinthetők nemzetegyesítőnek, mivel a közvéleményre gyakorolt hatásuk valószínűleg eloszlik (Mueller 1970: 21). Az empirikus vizsgálatok azt mutatják, hogy amikor nemzetközi válság, például háború következik be, annak mindig van rövid távon pozitív hatása az aktuális elnök népszerűségére (azaz növeli azt) (Chávez–Wright 2022). Mueller alapján a nemzetegyesítő ügyekkel kapcsolatos vizsgálatok a politikatudomány bevett módszereivé váltak az utóbbi évtizedekben. A hatásmechanizmus talán legkézzelfoghatóbb példája a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, amelyet követően George W. Bush elnök támogatottsága 39 százalékponttal, azaz 51%-ról 90%-ra növekedett (Moore 2001; Hetherington–Nelson 2003).

A politikatudomány a Covid-19-vírus megjelenését követően azonnal elkezdte vizsgálni a pandémia „*rally-round-the-flag*” jellegét (magyarul lásd: Metz–Árpási 2020; Cunningham 2020, 2021; Bækgaard et al. 2020; Johansson–Hopmann–Shehata 2021; Kritzinger et al. 2021; Bol et al. 2020). A járvány és az annak nyomán kibontakozó pandémia, valamint azok nemzeti szintű kezelése ugyanis tankönyvi példája a Mueller által leírt jelenségnek. 1. globális problémáról beszélünk, amely az ENSZ szakosított szerve, a WHO szerint gya-

3 A „*rally-round-the-flag*” szó szerinti fordításban „*gyülekezés a zászló körül*”-t jelent. Az amerikai politikai kultúrában a zászló túlmutat egy egyszerű nemzeti jelképet, magát a nemzetet szimbolizálja. A magyar szakirodalom így „*nemzetegyesítő ügyként*” használja a kifejezést. A későbbiekben ezért vagy a teljes angol nyelvű fogalmat, vagy a magyarban elterjedt „*nemzetegyesítő ügy*” elnevezést használom.

korlatilag minden országot érintett a földön; 2. megoldása csak erős politikai – többnyire nemzeti szintű, de nemzetközi tapasztalatokat figyelembe vevő – beavatkozással lehetséges, amelyhez csak a főhatalomnak van meg a megfelelő eszköztárával; és 3. valóban jól lehatárolható, drámai következményekkel járó, politikai értelemben könnyen kommunikálható, ugyanakkor emberéleteket követelő problémáról beszélhetünk.

Cunningham (2020) 17 ország kormányzó pártjainak támogatottságát vizsgálta a koronavírus-járvány kitörését követő hónapokban. Arra a meglepő eredményre jut, hogy a koronavírus által leginkább érintett országok (pl. USA, Olaszország, Spanyolország) kormányai rövid távon kevéssé profitáltak a nemzetegyesítő ügyek következtében kialakuló támogatottsági többletből (lásd még erről Bol et al. 2020; Schraff 2021). Azokban az országokban, ahol a halálesetek száma 1000 és 10000 között mozgott, a legjelentősebb: 10%-os emelkedést mutatott a kormányzó párt támogatottsága. Végül pedig az 1000-nél kevesebb halálos áldozattal rendelkező országok – köztük Közép-Európa, benne Magyarország – változatos eredményt jeleztek. A skandináv országokban és a nyugat-európai országok közül több esetében jelentős emelkedés figyelhető meg a kelet-európai országok kormányzó pártjainak támogatottságához képest.

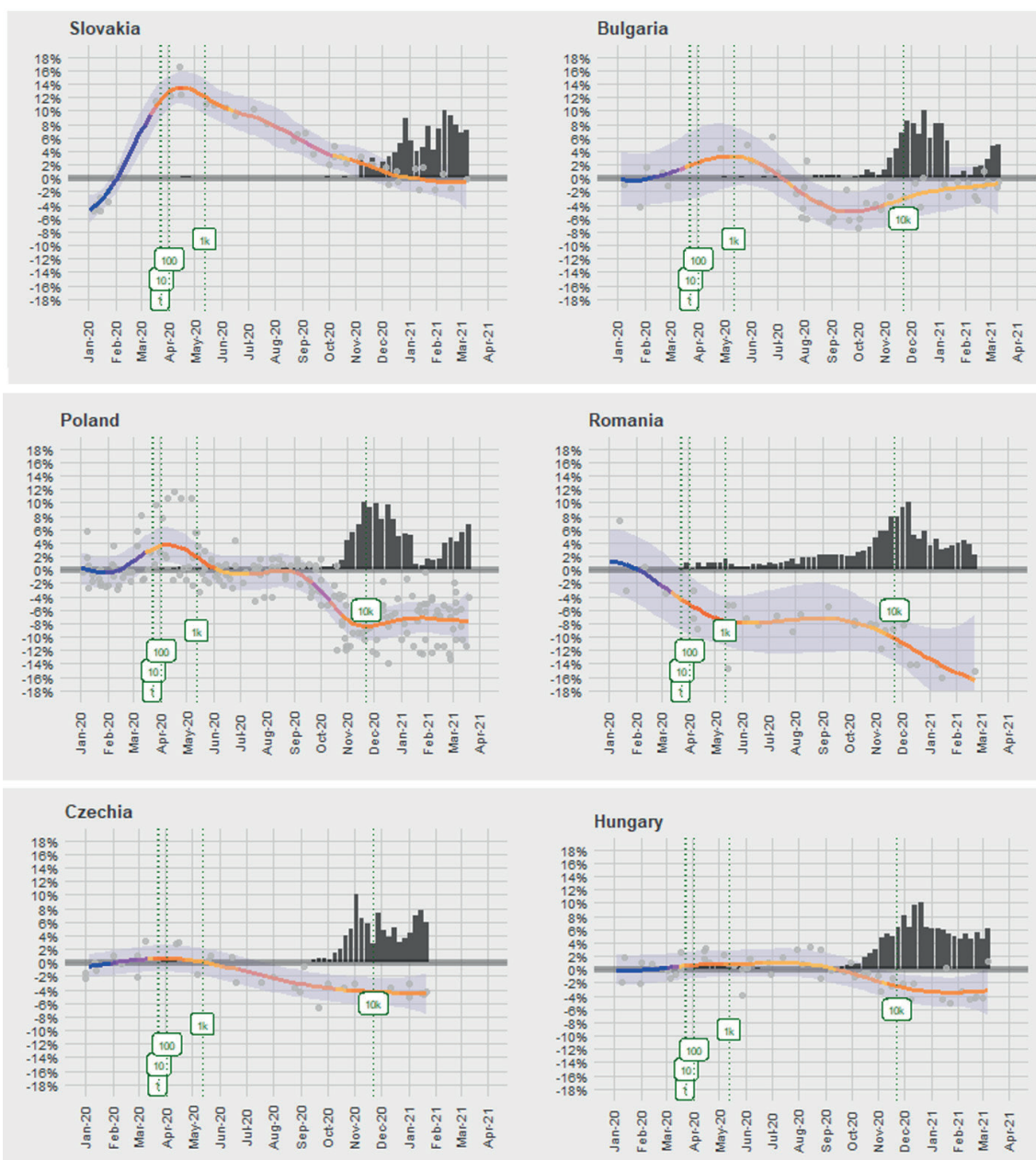
Johansson–Hopmann–Shehata (2021) ezzel megegyező eredményt talál, amikor bemutatja, hogy Svédországban 7–10 százalékpontot emelkedett a szociáldemokraták támogatottsága úgy, hogy közben a Covid-19-világjárvány kezdeti szakaszában épp itt volt kivételesen magas a halálozási arányszám. Kritzinger et al. (2021) erős nemzetegyesítő hatást mutat ki Ausztriában, ahol a bizalom szorosán kötődött az észlelt egészségügyi kockázatokhoz, de idővel gyorsan elhalványult. Franciaországban ezzel szemben erős pártpolitikai megosztottságot találtak, és nem mutattak ki ilyen hatást. Fontos állításuk, hogy a válságot követő elsődleges lakossági reakciók inkább az egészségügyi katasztrófa mértékének észlelésével állnak közvetlen kapcsolatban, mintsem a kormány által végzett válságkezelés észlelt minőségével, azaz a tényleges kormányzati teljesítménnyel. Amellett sorakoztatnak fel érveket, hogy a nemzetegyesítő hatást úgy kell értelmezni, mint egy közvetlen fenyegetésre adott rövid távú reakciót, amely az ellenzék támogatóit arra ösztönzi, hogy korlátozott ideig ugyan, de támogassák a kormányt. Ez a támogatás meglehetősen gyorsan csökken, amint a közvetlen veszély elhárult. Ennek előfeltétele a társadalmi konszenzus minimális szintje, amelyet nem árt alá a pártpolitikai polarizáció nagyon kiterjedt jellege (Kritzinger et al. 2021: 1225). Schraff (2021) holland esetek alapján a rövid távú hatást erősen affektív jellegűnek írja le, mely háttérbe szorítja a hatalommal szembeni kognitív értékeléseket, és rámutat, hogy pont ezen affektív jelleg miatt nem tud a hatás hosszú ideig fennmaradni. A válságjelenséggel együtt járó érzelmi benyomások, így a félelem- és a bizonytalanságérzet, a megoldás iránti azonnali vágy ideiglenesen, nagyon hirtelen keletkeznek, nagyon erőteljesek, de gyorsan elkezd enyhülni a felfokozott érzelmi állapot.

Amikor a járvány kitörését követő egy évvel Cunningham (2021) újra megvizsgálta a fentebb már jelzett 17 ország kormányainak támogatottságát, azt találja, hogy amikor a korlátozások 2021-ben harmadszor vagy negyedszer is bevezetésre kerülnek, néhány helyen – Németországban, Hollandiában és Ausztriában – a kormánypártok támogatottsága csökkenni kezdett. Kelet-Európában ez a folyamat jóval korábban bekövetkezik. Cunningham szerint Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Bulgária, Magyarország és Románia mindegyikében a világjárvány kezdetéhez képest egy évvel később stagnált, több országban pedig jelentős mértékben csökkent kormányuk támogatása. A nemzetegyesítő hatás tehát nagyon gyorsan lecsengett.

A nemzetegyesítő hatás tehát eltérő hosszúságú és eltérő mélységű lehet az egyes országokban. Ezzel összefüggésben Johansson–Hopmann–Shehata (2021) a nemzetegyesítő hatás kialakulásának és hanyatlásának három szakaszát írja le.

1. A válság kezdetén beindul a nemzetegyesítő hatás, a társadalom megfogalmazza az igényt a gyors cselekvés irányába, ami a politikai vezetők közvélemény általi támogatásának meredek növekedéséhez vezet. Az első fázisban a járvány erős és nem átpolitizált jellegű. A válságkezelés sürgőssége szünetelteti a közvélemény szokásos mozgatórugóit, így felfüggesztődnek az ország tényleges teljesítményével kapcsolatos vélekedések vagy mélyen gyökerező, tartós társadalmi törésvonalak, így az ideológiai megosztottság (pártos polarizáció). Ezt a szakaszt klasszikus nemzetegyesítő periódusnak nevezhetjük, és Cunningham (2021) ábrájában ez leginkább a kék vonalrészben, a tetőpontig érhető tetten.
2. Amint a válság enyhül, a kormányzattal szembeni támogatási struktúra megszokott mozgatórugói lépnek működésbe. Ha és amennyiben a hírmédia és az ellenzéki politikusok kellő súllyal és határozottsággal

1. ábra
A kormánypártok támogatottságának modellezett trendje Európa-szerte*

*A megerősített halálos esetek száma (szürke sávok); a népszerűség szerint rendezve 2020. január/februárhoz viszonyítva. Forrás: Cunningham (2021), 2. ábra

kiemelik a válsággal kapcsolatos hibákat és az esetleg rosszul kezelt ügyeket, akkor a kormány megítélését a válság által érintett társadalmi rétegekkel kapcsolatos percepciók fogják vezérelni. Ebben a második fázisban a válság még mindig nagyon hangsúlyos, ugyanakkor kezd átpolitizálódni. Ebben a korszakban enyhülő válságperiódusról beszélhetünk tehát, ami Cunningham ábrájában a támogatottsági tetőpont utáni vonalszakaszban látható.

3. A harmadik fázis fokozatosan lép életbe azzal párhuzamosan, hogy enyhül a válság, a társadalom elindul a rutinpolitizálás irányába. A kormányzati megítélést egyre inkább (ismét) a politikai ideológia fogja vezérelni: a „nyilvánosság visszatér ahhoz, hogy a politikai szereplőket a politikai ideológia pártpolitikai vonalai mentén ítélje meg, és a válság által a társadalomra gyakorolt hatásról alkotott elképzelések veszítenek magya-

rázó erejükből.” (Johansson–Hopmann–Shehata 2021: 324). Ezt az időszakot lecsengő válságperiódusként definiálhatjuk, ami Cunningham (2021) ábrájában akkor következik be, amikor minden országban csökken a kormányzó párt támogatottsága.

Magyarországi folyamatok a szakirodalom tükrében

A magyar szakirodalom is reflektál a járvány politikatudományi aspektusaira (részletesen lásd Körösényi–Szabó–Böcskei 2020). A nemzetegyesítő hatás lehetséges magyarázatait és mögöttes tényezőit Magyarországra vonatkoztatva, Metz Rudolf és Árpási Botond (2020) egy modellben foglalja össze. Véleményük szerint a végrehajtói hatalom támogattságának rövid távú megugrása mögött négy lehetséges magyarázat sejlik fel: veszélyérzettézis, racionálismérlegelés-tézis, konszenzustézis és szimbolikusvéleményvezér-tézis. Ahogy a modell is jelzi, ahhoz, hogy a végrehajtó hatalom legalább rövid távon hasznot hajtson a válságjelenségből, szükséges a nyilvánosság különböző tereinek uralása, valamint meggyőző politikai kommunikáció a hatalom által választott eszközökről. Amellett érvelnek, hogy a szimbolikusvéleményvezér-tézis képes leginkább a vezetők/vezérek kiemelkedő szerepét megmagyarázni a válsághelyzet megoldásában. Illés–Körösényi–Gyulai (2020) úgy véli, hogy az exogén sokkot, természeti csapást Magyarországon a hatalom a politikai ellenfelek elleni játszmákká formálta (endogenizálta), ami révén Orbán Viktor plebiszciter vezérdemokráciájának működésében a járvány nem okozott törést.

Kérdés azonban, hogy azokban az országokban, ahol a hatalom hajlamos a rendkívüli jogrend hosszabb vagy ismételt fenntartására és az alapvető jogok erőteljesebb korlátozására – Magyarország is ilyen (Wine-roither–Metz 2020) –, nem tud-e tartósabban fennmaradni, a következő választást is befolyásolni a koronavírus-járvány kezelésének pozitív vagy negatív hatása. A fő kérdés tehát az, milyen módon érvényesül a járvány és annak hatása a magyar választópolgárok véleményére és döntésére.

Felhasználva Cunningham (2020, 2021), Johansson–Hopmann–Shehata (2021) és Metz–Árpási (2020) felvetéseit, valamint a Bevezetőben leírt főhipotézist figyelembe véve, három konkrét hipotézist fogalmaztam meg.

H1. A kormányzó párt támogatottságára hat a járvány és annak kezelése.

Magyarországon is nyomon követhető a koronavírus-járvány nemzetegyesítő hatásának három szakasza, egészen pontosan a három szakaszban a kormányzó párt támogatottságának jellegzetes változása.

A szakaszokat a hivatalos, kormányzati, restriktív jellegű intézkedésekkel azonosítom, és megfeleltetem a Johansson–Hopmann–Shehata (2021) által meghatározott időszakoknak. Ennek megfelelően a járvány 0. szakasza – kontrollidőszakként – a 2019. november és 2020. február közötti 4 hónap, amikor még egyáltalán nincsenek, vagy csak sporadikusan vannak hírek egy – Magyarországot nem érintő – exogén problémáról.

A tényleges 1. szakasz 2020. március 11., a vészhelyzet kihirdetése és 2020. június 18., az első veszélyhelyzet megszüntetése közötti periódusra tehető. Feltételezésem szerint ebben a mintegy 4 hónapban érvényesülhetett a nemzetegyesítő hatás, azaz a Fidesz támogatottsága jelentősen emelkedhetett függetlenül a.) a járvánnyal összefüggő konkrét egészségügyi adatoktól, így az aktív fertőzöttségi mutatótól, a halálesetek számától, valamint a napi fertőzöttek számától.⁴ Szintén érvényesülőnek tartom a nemzetegyesítőügy-hatást, ha a kormánypárt támogatottságának növekedése független b.) a munkanélküliségi és a foglalkoztatási mutatóktól, amelyek nyilvánvalóan összefüggenek a lezárásokkal, és a c.) a GKI által létrehozott fogyasztói és vállalatvezetői véleményeket tükröző gazdaságikonjunktúra-mutatótól. Álláspontom szerint ez a szakasz megegyezik a nemzetközi irodalomban jelzett első válságperiódussal (Johansson–Hopmann–Shehata 2021; Cunningham 2020, 2021).

A második Covid-időszak 2020. június közepétől 2020. november 11-ig tartott, amikor immár második alkalommal hirdették ki a vészhelyzetet, és még a korábrinál is erősebb, személyes mozgást korlátozó intézkedésekre került sor. A nyári-koraőszi időszakban ugyanakkor a mozgás, valamint a polgári szabadságjogok korlátozását felfüggesztették, így relatíve felszabadult periódusról beszélhetünk. Azt feltételezem, hogy a

⁴ Logikus lehetne a kórházban ápoltak és a lélegeztetettek számát is bevonni az elemzésbe, de az Operatív Törzs csak 2020. április közepétől kezdte el közölni ezeket az adatokat

Johansson–Hopmann–Shehata (2021) hármias felosztás középső időszakáról beszélhetünk tehát, amikor megjelennek a kritikai hangok, azonban a lakosság még elfogadja a szükségesnek vélt korlátozó intézkedéseket.

A harmadik Covid-szakasz kissé hosszabb, 2020. november 11-től 2021. április 24-ig tart, amikor az első oltást megkapó emberek száma meghaladta a 3,5 milliót, ezért aztán jelentős, enyhítő lépéseket vezetnek be. A következő hetekben – egészen június elejéig – fokozatosan alábbhagytak a korlátozó intézkedések. 2021. júniustól a koronavírus-járvány lecsengettnek tekinthető, amit jelzett, hogy az ún. Operatív Törzs rendszeres sajtótájékoztatói megszűntek, a járványügyi adatokat pedig hétvégén már nem szolgáltatták. Ez a nemzetközi irodalomban jelzett rutinpolitizálás időszaka, vagyis a lecsengő válságperiódus.

Végül – szintén négy hónapig (a 2021. május–augusztus közötti időszakot tekintve) – továbbvezetem a kormányzó párt támogatottságát. Ezen időszak vizsgálatának az a célja, hogy ellenőrizni lehessen a korábbi folyamatokat. A második kontrollidőszakban – akárcsak az elsőben – a járványnak és a támogatottságnak már teljesen függetlennek kell lennie egymástól.

Johansson–Hopmann–Shehata (2021), valamint Cunningham (2020, 2021) alapján azt várom, hogy az első szakaszban a Fidesz támogatottsága erőteljesen növekszik, a másodikban egy elhúzódnó, magas szinten történő stagnálás következik be, amely független vagy legalább részben független az első szakaszban vizsgált tényezőktől. A harmadikban – ahol megjelenhet és felerősödhet az intézkedések nyilvánosságbeli és politikai kritikája – a párt erőteljes támogatottsági erőzóját prognosztizálom, ami mindhárom vagy legalább két objektív dimenzióval való szignifikáns együttjárást eredményez.

Összegezve tehát a vizsgált szakaszokat és jellemzőit:

1. táblázat
Az elemzés hipotézisei – szakaszolás

Szakasz elnevezése	Időtartam	A járvány hatása a kormányzó párt támogatottságára	Hipotézis
Kontrollszakasz	2019. november – 2020. február	Nincs hatás a Fidesz támogatottságára	H1
Első nemzetegyesítő szakasz	2020. március 11., a vészhelyzet kihirdetése és 2020. június 18.	A kormányzó párt támogatottsága jelentősen nő	H1
Enyhülő válságperiódus	2020. június közepétől 2020. november 11-ig	A kormányzó párt támogatottsága csökken	H1
Lecsengő válságperiódus	2020. november 11. – 2021. április 24.	A kormányzó párt támogatottsága függetlenedik a járványtól	H1
Kontrollszakasz	2021. május–augusztus	Nincs hatás a Fidesz támogatottságára	H1
2021. ősz		A járvány kezelését pártos polarizáció befolyásolja	H2
Második, háborús nemzetegyesítő szakasz	2022. február 24. – 2022. április 3.	A kormányzó párt támogatottsága újra, jelentősen emelkedik. A választói magatartásra a koronavírus kezelése nem hat.	H3

H2. A nemzetegyesítő ügy hatása 2021 őszére teljesen eltűnik, és helyét a pártos polarizáció veszi át.

Második hipotézisként – Metz–Árpási (2020) elméletét figyelembe véve – azt állítom, hogy 2021 őszére a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos véleményklímán már egyáltalán nem érvényesül a nemzetegyesítő hatás (egyszerűen túl sok idő telik el, azaz a napirendformálást más ügyek veszik át), hanem a járvánnyal kapcsolatos attitűdök alapvetően a választópolgárok pártos elfogultságával (Patkós 2019; Patkós–Szántó 2020; Susánszky–Szabó–Oross 2021) állnak összefüggésben.

Kérdés azonban, hogy ez egy generális hatás, vagy a koronavírus-járvány az élet egyes területeire, így a közszférára, a kapcsolatokra és a személyes szférára eltérő módon hat. Patkós Veronika rámutat, hogy a pártos elköteleződések a politikai tényérzékelésben és a politikai véleményalkotás terén is jelentős különbséget eredményeznek a különböző táborokhoz tartozó választók gondolkodásában (Patkós 2017: 31). Ha ez így van a koronavírus-járvány és annak kormányzati kezelésével összefüggésben is, akkor a párthovatartozás

mindhárom területen érvényesülő hatásként jelenik meg. Ha pedig a nemzetegyesítő-hatás még mindig érvényesül, akkor a pártos polarizáció egyáltalán nem befolyásolja a véleményeket.

H3. A választópolgárok tényleges választói döntéseit csak közvetetten befolyásolta a járvány és annak kezelése.

Végül főhipotézisemmel összhangban azt állítom, hogy a kormányzó párt 2022-es választási győzelmében a koronavírus-járványnak és az azzal összefüggő nemzetegyesítő hatásnak kicsiny, legfeljebb közvetett hatása lehetett. A koronavírus-járvány kormányzati kezelésével kapcsolatos véleményeket felülírhatta egyrészt a 2022. február 24-én kitört orosz–ukrán háború, amely egy új, a korábbinál rövidebb ideig tartó nemzetegyesítő hatásként működhetett, másrészt a választási kampány időszakára időzített, lakossági közérzetjavító intézkedések hatása (pl. adó-visszatérítések, 13. havi nyugdíj, nyugdíjprémium, 25 éven aluliak adókedvezménye stb.) erőteljesen befolyásolhatta a szavazókat. A nemzetközi szakirodalomban az orosz–ukrán háború kitörése utáni időszakot egyértelműen nemzetegyesítő hatásként kezelik (lásd Bordignon–Diamanti–Turato (2022); Pollitik 2022; Fukumoto–Tabuchi 2022; Steiner et al. 2023), ugyanakkor a koronavírus-járvánnyal való összekapcsolás nem történik meg az irodalomban. Ezek a tanulmányok tehát teljesen önállóan kezelik a háborút mint a nemzetegyesítő hatás klasszikus esetét. Ha ez így van, akkor 2022. február 24-én egy teljesen új, a járványtól független szakasz kezdődött a 2022-es választási kampány időszakában.

Adatok és módszerek

A hipotézisek tesztelését több adatbázison végzem el.

Az első hipotézis (H1) teszteléséhez az Ipsos/Závecz Research személyes kutatásai és – ahol nem áll rendelkezésre adat – a Vox Populi internetes portál adatközlésein keresztül mutatom be a Fidesz és az ún. ismeretlen preferenciájúak támogatottságát. A teljes, 18 éven felüli népességre vonatkozó adatokat, illetve azok változását hasonlítom össze korrelációs és regressziós elemzéssel a 2019. december és 2021. július közötti 17 hónapban.

Érdekes azonban itt egy módszertani megjegyzést tenni. Az állampolgárok preferenciái késleltetve követik le a politikai-gazdasági történéseket, napi eseményeket. Az, hogy 2020. március 11-én kihirdette a kormány a veszélyhelyzetet, majd március 15-én bejelentik az első halálesetet is, általában nem az abban a hónapban megjelent közvélemény-kutatásokban, hanem egy, sőt akár két hónappal későbbi mérésekben csapódott le (különösen akkor, ha például a hónap elején készül az adatfelvétel), ezért bizonyosan van elcsúszás a preferenciákban. Ezt nevezhetjük késleltetett támogatottsági hatásnak.

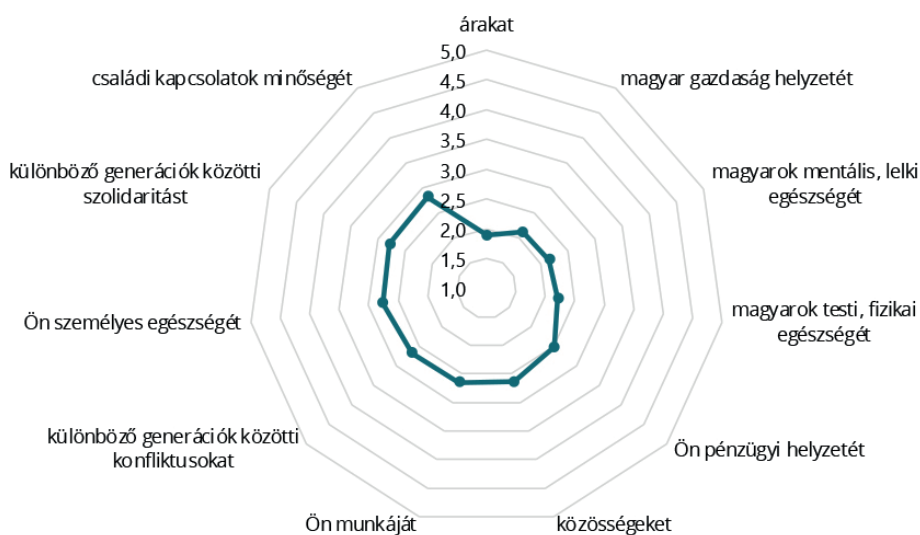
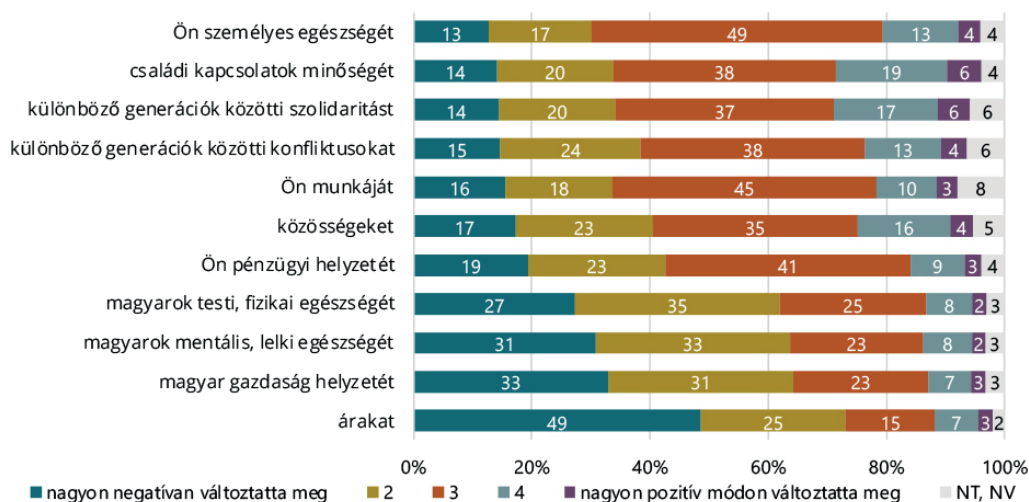
A második hipotézis (H2) teszteléséhez egy nagymintás, személyes adatfelvétel eredményeit elemzem. A Társadalomtudományi Kutatóközpont Mobilitás Kutatási Centrum megbízásából 2021 őszén (szeptember–október folyamán) a Závecz Research (ZRI) készített egy 5000 fős vizsgálatot a Magyarországon élő felnőtt (18+) népesség körében (lásd Szabó–Gerő 2022). Regressziós modellek segítségével mutatom be, hogyan ítéli meg a magyar társadalom a koronavírus-járvány egyes területekre gyakorolt hatását, és erre milyen módon hat a pártos polarizáció.

Az elemzéshez egy 11 állításból álló kérdést használok fel, amely jelzi, hogyan befolyásolta a koronavírus-járvány a magyar gazdaság helyzetét, az árakat, a társadalmi és a személyes kapcsolatokat, valamint az egyén személyes életkörülményeit (az alapmegoszlást lásd 4. ábra). Ahogy a grafikonokból látszik, a magyar társadalom szerint a járvány a legkevésbé a személyes egészséget, valamint a családi kapcsolatok minőségét érintette negatívan, míg a leginkább az árakat emelte meg, és rontotta a magyar gazdaság helyzetét. Az átlagértékek az 1–5 skálán 2 és 2,5 között szóródnak, azaz a járvány jó néhány területet erőteljesen érintett.

A 11 állításból három látens struktúra, rotált faktor állt össze.⁵ Az első rotált faktorban a közösségekre, generációkra és kapcsolatokra gyakorolt hatások mutatják a legmagasabb faktorsúlyt, a másodikban az általános egészségügyi-gazdasági következmények (gazdaság, árak és általában a magyarok egészségére gyakorolt

⁵ Statistizikák: KMO:0,919; első faktor eigenvalues: 6,659, magyarázott %: 29,156%; második faktor eigenvalues 1,324, magyarázott %: 56,159%; harmadik faktor eigenvalues 0,702; összes magyarázóerő: 71,470%.

2. ábra
A koronavírus-járvány megítélése (1–5 skála megoszlása és átlagai)⁶

6 2020. március 4. óta több hullámban koronavírus-járvány zajlott Magyarországon.

Véleménye szerint hogyan változtatta meg a koronavírus az alábbi tényezőket? Kérem, hogy osztályozzon úgy, ahogy az iskolában szokás: az 1 jelentse azt, hogy nagyon negatív módon változtatta meg, az 5 pedig azt, hogy nagyon pozitív módon változtatta meg. Természetesen közbenső osztályzatokat is adhat. Tehát hogyan változtatta meg a koronavírus ...

- a magyar gazdaság helyzetét;
- a magyarok testi, fizikai egészségét;
- a magyarok mentális, lelki egészségét;
- az árakat;
- az Ön pénzügyi helyzetét;
- az Ön munkáját;
- az Ön személyes egészségét;
- a különböző generációk közötti konfliktusokat;
- a különböző generációk közötti szolidaritást/segítségnyújtást;
- a családi kapcsolatok minőségét;
- a közösségeket?

hatás), végül a harmadikban az egyénre gyakorolt konkrét hatások rendeződtek össze egy látens egységgé (a részletes számítást és a faktorok megoszlását lásd a Mellékletben).

Azt vizsgálom meg tehát 3-3 lineáris regressziós modell futtatásával, hogy ezekre a faktorokra milyen hatást gyakorol a pártos polarizáció⁷, kiegészítve a szociodemográfiai kontrollváltozókkal, valamint az integrációs⁸ klaszterekkel⁹ (lásd 2. táblázat). Nem nyilvánvaló ugyanis, hogy az egyes szférákra gyakorolt járványhatást ugyanúgy érzékelik-e az egyes választói rétegek, vagyis a pártos elfogultság generális jelenségként működik-e. Ha a nemzetegyesítő hatás érvényesül még ebben az időszakban is, akkor a három faktorra a pártos polarizációnak egyáltalán nem kellene hatást gyakorolnia, mert a társadalom felsorakozik a kormányzati döntések mögé.

2. táblázat
A bevont magyarázóváltozók köre

Szociodemográfiai, szociokulturális kontrollváltozók	Nem, életkor, iskolai végzettség, települési kategória
A választópolgárok pártos polarizációja	7 politikai aktivitási csoport külön-külön, dichotóm változóban: aktív pártválasztó Fidesz, aktív pártválasztó ellenzéki, aktív pártválasztó egyéb pártot támogat, aktív átforduló, aktív bizonytalan, aktív titkolózó. Referencia: passzívák.
Integrációs csoportok ¹⁰	7 integrációs klaszter külön-külön, dichotóm változóban: kapcsolatgazdag-politikailag aktív, lokálisan integrált, politikailag integrált, normakövető kapcsolatgazdag, normakövető, munkaerőpiacon integrált, normakövető dezintegrált. Referencia kategória: dezintegrációtól veszélyeztetett

Végül a harmadik hipotézis (H3) teszteléséhez két adatbázist használok fel. Egyrészt a pártpreferencia-adatok változására a H1 hipotézis során jelzett Závecz Research és Vox Populi internetes portál adatközléseit elemzem. Másrészt a CEU Demokrácia Intézet és a Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet közös post-election survey vizsgálatát használok fel. Az adatfelvételt a Závecz Research (ZRI) készítette 1000 fő személyes megkérdezésével 2022. május folyamán. A Fidesz-KDNP-re való szavazás motivációit vizsgálom. Egész pontosan azt, hogy a koronavírus-járvány kezelése hatott-e, és ha igen, milyen módon hatott a pártok/pártszövetségek választására. Megvizsgálom továbbá, hogy a 2021. novemberi – 2022. februári, tehát a háború előtti és a választási kampány hivatalos kihirdetése körüli közvélemény-kutatási eredményekből milyen támogatottsági mutató lett volna várható, ha minden feltétel változatlan, nem tör ki a háború, és nem következik be egy második, nemzetegyesítő hatásperiódus 2022 márciusában és áprilisában.

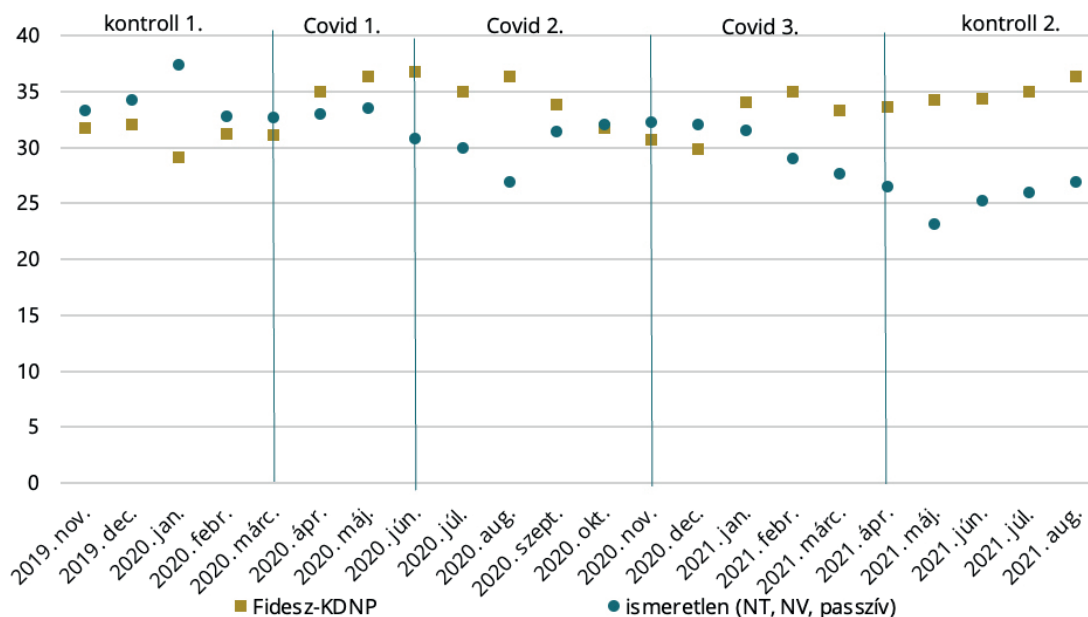
7 A választópolgárok pártos polarizációját a Szabó Andrea és Gerő Márton (2022) által létrehozott politikai aktivitási csoportokkal elemzem. Bár logikus lenne a baloldali-jobboldali ideológiai hovatartozás bevonása is a modellbe, ez az index erős korrelációban áll a Fidesz és az ellenzék támogatásával ($r=0,532$ és $r=-0,411$), így multikollinearitást okoz az elemzésben.

8 Az integrációs rétegek bevonását az indokolja, hogy Huszár-Kovács-Kristóf-Szabó (2020), valamint Kovách és munkatársai (2016) szerint az integrációs modell tartalmazza azokat a tulajdonságokat, amelyekkel a korábbi, foglalkozásra építő csoportosítások rendelkeznek, és alkalmasak a rétegződési és a strukturális egyenlőtlenségek megjelenítésére (Hajdu-Megyesi 2017).

9 Először csak a szociodemográfiai kontrollváltozókat vonom be a modellbe, majd az integrációs rétegeket, végül pedig a politikai hovatartozást, és így egy teljes, komplex modell keletkezik. Ezt az eljárást mind a három faktorra külön-külön elvégzem.

10 Az integrációs rétegek bevonását az indokolja, hogy Huszár-Kovács-Kristóf-Szabó (2020), valamint Kovách és munkatársai (2016; 2018) szerint az integrációs modell tartalmazza azokat a tulajdonságokat, amelyekkel a korábbi, foglalkozásra építő csoportosítások rendelkeznek, és alkalmasak a rétegződési és a strukturális egyenlőtlenségek megjelenítésére (Hajdu-Megyesi 2017).

3. ábra:
A Fidesz–KDNP támogatottsága a teljes, választókorú népességben,
2019. december – 2021. július (mozgóátlaggal korrigált százalék)

Forrás: Závecz Research és Vox Populi

Eredmények

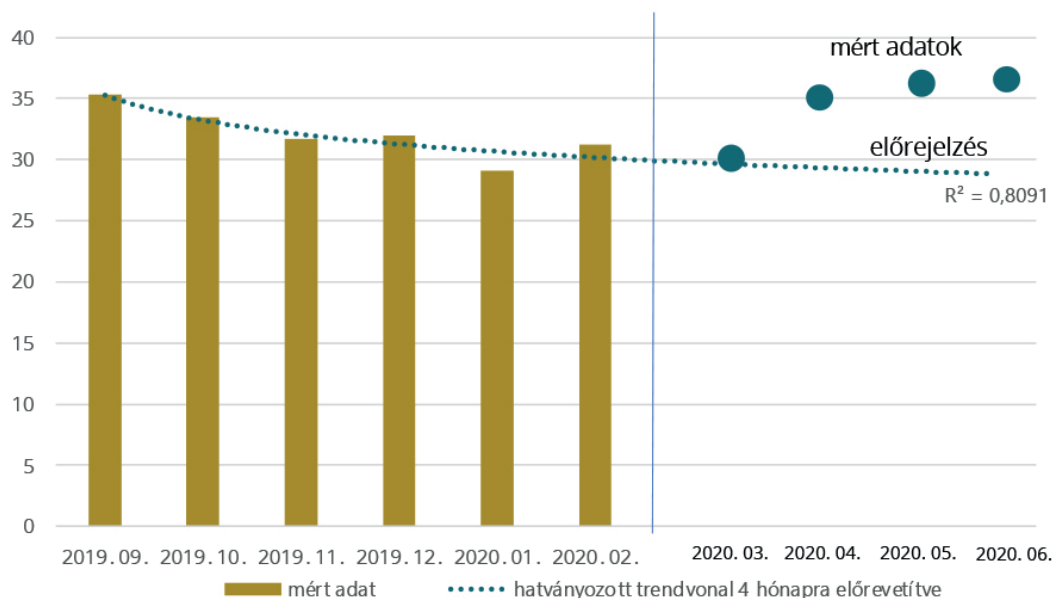
A koronavírus-járvány kapcsolata a kormányzó párt támogatottságára (H1 hipotézis)

1. A 3. ábra a Fidesz–KDNP és az ismeretlen preferenciájúak támogatottságának változását mutatja be. A támogatottsági tendencia világos képet mutat.
2. A Fidesz a 2020. januári (1. kontroll időszak) támogatottsági mélypontjához képest 2020. júniusig, tehát az első, nemzetegyesítő szakasz végéig 8 százalékponttal növeli támogatottságát, ami minden adatfelvételi hibával összefüggő óvatossággal is szignifikáns növekedést jelent. Joggal feltételezhető, hogy a járvány és annak kezelése hatással lehetett a támogatottság jelentős változására.
3. A második járványszakaszban, amikor elkezd átpolitizálódni a válság, ugyanakkor a társadalom még elviseli a szigorú intézkedéseket, egy lassú, de világos csökkenés következik be, azaz a kormánypárt támogatottsága újra a 30 pontos szintre csökken.
4. A harmadik szakaszban, amikor a szakirodalom szerint a járvány megítélése már alapvetően ideológiai, polarizációs alapon történik, a támogatottság újra emelkedik, és elér egy 34-35 pontos arányt.
5. Végül a második kontrollperiódusban (2021. május–július) megőrzi a harmadik szakaszban elért egyenletesen magas támogatottsági mutatóját.

Az, hogy a járvány kitörése után érvényesült a nemzetegyesítő hatás, egy másik számítással is bizonyítani tudom. A kormányzó párt féléves, mért adataira legjobban illeszkedő előrejelzést készítettem. Az előrejelzés azt mutatja, hogy a mért adatok alapján, minden változatlan feltétel mellett hogyan alakult volna a következő négy hónapban a Fidesz támogatottsága. Ezt követően rátettem a grafikonra a ténylegesen mért adatokat. A trendvonal és a mért eredmények között érdemi eltérés mutatható ki, mert a trendelőrejelzés alapján a kormányzó párt támogatottsága legfeljebb stagnált volna, viszont ténylegesen jelentős 5–6 százalékpontos

4. ábra

A Fidesz-KDNP támogatottsága a teljes, választókorú népességben, 2019. szeptember – 2020. február és 2020. március – 2020. június (hatványozott trendelőrejelzés és mért adatok, százalék)

Forrás: Závecz Research és Vox Populi

növekedés következett be. A koronavírus-járvány első szakaszában – összhangban Cunningham (2020, 2021) adataival – az ún. nemzetegyesítő időszakban ténylegesen emelkedett a Fidesz választottsága.

A Fidesz-KDNP és az ún. ismeretlen preferenciájúak vagy másképpen pártoktól távolságot tartók támogatottsága között a vizsgálati időszak egészét tekintve szignifikáns korreláció ($r=-0,554^*$) mutatható ki, a Fidesz támogattságának emelkedésével párhuzamosan csökken a bizonytalanok/válaszmegtagadók vagy a passzívok együttes aránya, és az összefüggés fordítva is fennáll. Kissé leegyszerűsítve: a Fidesztől távozó és a Fidesz mögé érkező szavazók ebbe a nagy létszámú rétegbe vándorolnak, vagy innen lépnek ki leginkább (Szabó 2022).

Nincs ez azonban teljesen így a vizsgált járványidőszakokra külön-külön. Ezek közül egyben, a második szakaszban (2020. június – 2020. november) mutatható ki szignifikáns kapcsolat a Fidesz és az ismeretlen preferenciájúak között ($r=-0,899^*$). Ezen kívül sem a kontrollidőszakokban, sem a járvány kezdő és lezáró harmadik periódusában nincs lineáris együttjárás a két változó között. Ez lehet az egyenként túl rövid időszak következménye, valamint a késleltetett preferenciahatás miatt is.

Összességében a 2020. március és június között jelzett Fidesz-emelkedés a nemzetegyesítő ügy klasszikus, tankönyvi eseteként írható le (Cunningham 2020; Metz-Árpási 2020; Johansson-Hopmann-Shehata 2021), azaz a társadalom ideiglenes bizalmat és emelkedő szintű támogatást ad a kormányzatot megtestesítő pártszövetségnek. A második szakasz első egy-két hónapjában, ahogy azt vártam, elnyújtottan megmarad a bizalom és a támogatottsági többlet, azonban amikor a társadalom úgy érzékeli, hogy minden kollektív erőfeszítés ellenére növekedni kezdenek a napi aktív esetek – és ezzel párhuzamosan a halálesetek száma –, a Fidesz támogatottsága is fokozatosan csökkenni kezd. Nagyon érdekes azonban a harmadik szakasz, amelyben ismét nem érvényesül a Fidesz mozgása, valamint a járvány és a gazdaság állapotával összefüggő mutatók közötti kapcsolat, pedig a perióduson belül hasonló amplitúdójú mozgások látszanak a kormánypárt választottságában, mint a járvány első hullámában, ugyanakkor a lezárások még szigorúbbak, mint 2020 tavaszán. Ráadásul ez az az időszak, amikor nagyságrendekkel megemelkedik a kórházban ápoltak, a lélegeztetettek száma, és ezzel együtt 2021 márciusában egy hónap alatt 5763-an, áprilisban pedig még többen, 6803-an haláloznak el (2021. április végén a halálesetek kumulált száma megközelíti a 28 ezer főt, úgy, hogy 2020. december 31-én ez még 9537 volt). Ezek a drámai adatok azonban nem jelentkeznek közvetlenül a

kormányzó párt támogatottságában, Illés–Körösi–Gyulai (2020) alapján a külső természeti jelenséget a kormány eredményesen használja fel az ellenfelek elleni közdelemre és saját támogatottságának megerősítésére.

A koronavírus-járvány lecsengése és hatásainak megítélése

Az elemzés második fejezetében a második hipotézishez (H₂) kapcsolódó adatokat vizsgálom. Azt tehát, hogy a 2021 kora őszeről származó nagymintás adatfelvétel eredményei szerint a koronavírus-járvány egyes köz- és magánszférákra gyakorolt hatását milyen tényezők befolyásolják leginkább, egyben azt is, hogy a nemzetegyesítő ügy hatása egyáltalán fellelhető-e. A szakirodalommal összhangban azt feltételeztem, hogy mintegy 1,5 évvel a járvány kitörése után, a 2021 áprilisában megkezdett fokozatos nyitást követően a hatások megítélése a választók pártos polarizációjával, a pártokhoz kötődő elfogultságával (Patkós 2017, 2019; Susánszky–Szabó–Oross 2021) van összefüggésben. Nem nyilvánvaló azonban, hogy az egyes szférákra gyakorolt hatás ugyanúgy jelentkezik-e, vagyis a pártos elfogultság a közösségekre, a magán- és a közszféra vonatkozásában is ugyanúgy érvényesül-e.

Politikai szituáció 2021 őszén

A Závecz Research 2021. januárban közölt elemzése inkább az első, generális hatás érvényesülését támasztja alá. Kutatásuk szerint ugyanis a magyar lakosság a kormány járványügyi tevékenységét egységben látta, azaz az egészségügyi és a gazdasági válságkezelést hasonlóan, közepesen kissé gyengébbre értékelte (1–5 skálán 2,7-es átlagosztályzatot adott).¹¹ A szociokulturális és szociodemográfiai változók közül egyedül az iskolázottság befolyásolta a véleményeket: minél alacsonyabb iskolázottságú volt a kérdezett, annál jobbra értékelte a kormányzati válságkezelést. A legfontosabb magyarázó tényezőnek mégis a politikai megosztottság bizonyult az értékelésekben, mert a kormánypárt támogatói 3,8, illetve 3,9 átlagpontot, az ellenzéki szavazók azonban 1,9 és 1,8 pontot adtak a koronavírus egészségügyi és gazdasági hatásainak kormányzati kezelésére. A párt nélküliek a két szélső érték között, de az ellenzéki véleménystruktúrához inkább hasonló pozíciót foglaltak el (2,1-2,1 pont). Vagyis a társadalom a koronavírus-járvány harmadik szakaszában tulajdonképpen elfogadhatónak tartotta a kormány válságidőszakban folytatott tevékenységét, már nem önmagában a válságjelenség és a hozzá kapcsolódó nemzetegyesítő tematika mozgatta a preferenciákat.

2021 őszén – összefüggésben azzal, hogy egyre közelebb került a 2022-es országgyűlési választás – az előző évhez képest a politikai szituáció teljesen eltérő jellegzetességeket mutatott Magyarországon. Ennek jegyében az ellenzéki pártok 2020. december 20-án deklarálták együtt indulásukat a választáson. Az írásos dokumentumban először arra kötelezték el magukat a pártok, jelesül a Demokratikus Koalíció, a Jobbik Magyarországért Mozgalom, a Lehet Más a Politika, a Momentum Mozgalom, a Magyar Szocialista Párt és a Párbeszéd Magyarországért, hogy mind a 106 egyéni választókerületben egyetlen jelöltet indítanak, majd a választási törvény egyoldalú módosítását követően – 2021-ben – kötelezettséget vállaltak a közös lista állítására is (Szabó 2022). Az együttműködés eredményeként 2021. szeptember 20. és 28., valamint október 10. és 16. között, két fordulóban, váratlanul nagy részvétel mellett országos ellenzéki előválasztást rendeztek.

Ezzel párhuzamosan a kormányfő több bejelentéssel igyekezett tompítani az esetleges ellenzéki előretörést. Így bejelentette, hogy 2022. január 1-től a 25 év alatti fiataloknak nem kell személyi jövedelemadót fizetniük. A 2021. szeptember 24-i, állami rádióban elhangzott nyilatkozatában pedig több további, a társadalom szinte minden csoportját pozitívan érintő és a koronavírus-járvány pozitív kormányzati kezeléséből származó többlet költségvetési bevétel terhére tervezett intézkedésről is említést tett: „*Most, hogy eljutottunk oda, hogy a gazdaság újraindítása várokozáson felül sikerült, el kell döntenünk, hogy hová tegyük a pluszpénzt. Azt gondoltuk, hogy mivel a családok viselték a legnagyobb terheket, visszaadjuk nekik a befizetett [személyi jövedelem]adót. Örülök, hogy a nemzeti konzultáció ezt megtámogatta.*”¹² Azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a csak négy év alatt

¹¹ A kormány válságkezelésének osztályzata: hármas alá.

<https://www.zavecztresearch.hu/a-kormany-valsagkezelesenek-osztalyzata-harmas-ala/>

¹² Orbán Viktor: Még a választás előtt visszaadhatják a teljes 13. havi nyugdíjat

<https://index.hu/belfold/2021/09/24/orban-viktor-miniszterelnok-radiointerju-demografiai-csucs-koronavirus-csaladalapitas-csaladpolitika-europa/>

odaadni tervezett teljes 13. havi nyugdíjat már 2022-ben, azaz felgyorsítva folyósítják az érintetteknek. Arról biztosította továbbá a munkavállalókat, hogy a kormány 20%-os, vagyis az inflációt többszörösen meghaladó, jelentős reálbérnövekedést eredményező minimálbér-emelésre tett javaslatot a gazdasági partnereknek.¹³

Az aktuális politikai folyamatok elhalványíthatták a koronavírus-járvány hónapjait, amihez hozzájárult az Operatív Törzs nyilvános sajtótájékoztatóinak, illetve a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos hétvégi adatszolgáltatásnak a megszűnése is. Ez azonban nem jelentette azt, hogy maga a járvány megszűnt volna. 2021. november folyamán naponta átlagosan 250 fő került kórházba és ebből 13 fő lélegeztetőgépre, átlagosan 170 ember pedig naponta elhalálozott Covidban vagy annak szövődményeiben. Enyhítette ezeket a hatásokat, hogy az oltások lényegében korlátlanul rendelkezésre álltak, a második oltás után, 2021 őszén megkezdődött a harmadik oltások tömeges, napi több tízezres nagyságrendű beadása is.

Ebben a politikai szituációban készült a Társadalomtudományi Kutatóközpont Mobilitás Kutatócentrum nagymintás adatfelvétele a koronavírus-járvány hatásairól. Ahogy arra az Adatok és módszerek c. fejezetben utaltam, egy 11 állításból álló kérdés alapján vizsgálom meg, milyen tényezők befolyásolják a járvány hatásainak megítélését. Három látens dimenzió jött létre:

1. a járvány hatása a kapcsolatokra és a közösségekre;
2. a járvány hatása a társadalomra és a gazdaságra (benne a gazdaság, az árak, a magyarok mentális és általános egészsége), valamint
3. a személyes életkörülményekre gyakorolt hatás.

A tanulmány ebben a szakaszában azt vizsgálom, mennyire befolyásolja a pártos polarizáció ezeket a látens struktúrákat (faktorokat), ténylegesen kimutatható-e az eltérő preferenciájúak eltérő válságérzékelése.

A koronavírus-járvány hatásainak megítélése – kapcsolatok, közösségek

A mellékletben található lineáris regressziós modellek igen eltérő magyarázóerővel (R_2) rendelkeznek. A közösségek, kapcsolatok faktor esetében a komplex, teljes modell magyarázóértéke is mindössze 3%, vagyis a koronavírus-járvány generációs együttműködésre, társadalmi kapcsolatokra gyakorolt hatása nem vagy csak igen kis részben a bevont tényezők függvénye. Ha a függő változókat vizsgáljuk, megállapítható, hogy a szociodemográfiai tényezők közül mindenféle kontroll mellett is egyedül a települési nagyságnak van jelentősége. A pozitív kapcsolat lényege, hogy a települési lejtőn felfelé haladva, azaz a nagyobb települések felé mozdulva növekszik annak a valószínűsége, hogy a kérdezettek szerint a járvány hatására javultak az emberi kapcsolatok, a generációk közötti együttműködés szintje ($Beta=0,091^{***}$).

Nagyon érdekes, hogy az integrációs csoportok többsége szignifikáns módon vonódik be a modellbe, azonban negatív előjellel. A dezintegrációtól veszélyeztetettekhez képest, akik a referenciacsoportot jelentik, a kapcsolatgazdag, politikailag aktívak, a politikailag integráltak, a normakövető kapcsolatgazdagok, a normakövető, munkaerőpiacon integráltak, valamint a normakövető dezintegráltak is úgy vélik, hogy a koronavírus-járvány inkább rontotta a közösségek összetartó erejét, a társadalmi kapcsolatokat, a generációk közötti együttműködést és szolidaritást. Különösen így gondolkodnak az utóbbi két integrációs réteg tagjai ($Beta=-0,115^{***}$ és $-0,111^{***}$). A lokálisan integráltak viszont nem kerültek be a modellbe, az ő véleményük tehát érdemben nem különbözik a dezintegrációtól veszélyeztetettek álláspontjától.

Végül érdemes megvizsgálni, hogy a pártos elfogultság milyen módon befolyásolja a járvány közösségekre gyakorolt hatását. Ha nagyon egyszerűen akarunk fogalmazni, akkor azt állíthatjuk, hogy kevésbé érzékelhető az egyes politikailag aktív rétegek véleménykülönbsége ezen a téren. A politikailag passzívokhoz képest egyedül a politikailag aktív Fidesz-szavazók azok, akik bevonódnak a modellbe. Nem meglepő módon – a pártos elfogultsággal összhangban – a fideszesek szerint a járvány inkább pozitívan hatott a közösségekre és a kapcsolatokra, igaz, a hatás nem túl robusztus ($Beta=0,043^*$).

Összességében a járvány kapcsolatokra, közösségekre gyakorolt hatása leginkább az integrációs csoport-hovatartozástól függ, de érdekes módon az integráció magasabb és alacsonyabb szintjein a véleménystruktúra

¹³ Orbán Viktor: oda kell eljutnunk, hogy jobban éljenek a gyermeket vállalók, mint a gyermektelenek
<https://infostart.hu/belfold/2021/09/24/orban-viktor-oda-kell-eljutnunk-hogy-jobban-eljenek-a-gyermeket-vallalok>

hasonlóan negatív jellegű. A pártos elköteleződésnek a vártnál kisebb a hatása, és igazából csak az aktív Fidesz-szavazókra koncentrálódik.

A második létrejött látens dimenzió az általános egészségügyi és gazdasági hatásokat mutatja.

A koronavírus-járvány hatásainak megítélése – általános egészségügyi-gazdasági hatások

A második faktor látens struktúrája azokat a változókat tartalmazza, amelyek a járvány általános, az egész társadalom egészségügyi állapotára, valamint a gazdaságra gyakorolt hatásait mutatják (a gazdaság állapota, az árak, a magyarok egészségügyi és mentális állapota). Talán ez az a faktor, amely legközelebb áll a Závecz Research idézett fenti elemzéséhez, és ahogy azt a 4. ábra mutatta, egyértelműen ezen a téren érzékelte a magyar társadalom a legnegatívabb következményeket.

A legfontosabb különbség az előző faktorhoz és egyébként a következőhöz képest, hogy a komplett, teljes modell magyarázóereje jóval magasabb ($R^2=0,178$), a bevont kontroll- és magyarázóváltozók tehát sokkal inkább magyarázzák azt, hogy a társadalom hogyan ítéli meg a járvány általános hatásait, mint a másik két következményt. A három külön-külön lefuttatott lineáris regressziós modell szerint a kor és a települési kategória önmagukban ható változók: minél idősebb valaki, annál inkább úgy vélte, hogy a koronavírus-járvány pozitívan hatott a magyar gazdaságra, illetve a magyarok egészségére (még pontosabb, ha inkább azt mondjuk, hogy nem hatott negatívan). A település mérete viszont fordítottan hat, azaz a nagyobb méretű települések felé haladva egyre nagyobb a valószínűsége, hogy a kérdezett a koronavírus-járvány negatív általános hatásait vélelmezte ($Beta=-0,091^{***}$). Ezek azonban jóval kisebb hatások, mint amit az integrációs rétegek mutatnak. Minden integrációs réteg szignifikáns és negatív előjelű kapcsolatot mutat, de nem azonos mértékben. A legnagyobb a kapcsolat erőssége a normakövető, munkaerőpiacon integráltaknál ($Beta=-0,401^{***}$), valamint a politikailag integrált csoportnál ($Beta=-0,381^{***}$), amelyek az integrációs rétegek között középen helyezkednek el. Különösen érdekes ez utóbbi integrációs csoport viszonylag erős negatív véleménye, mert pont körükben a legmagasabb az aktív Fidesz-szavazók aránya (55%).

Ennek fényében érdemes a pártos polarizációt mutató változók hatásait megvizsgálni. A lehetséges hatból (hiszen a passzív a referenciacsoport) három szignifikáns módon, pozitív előjellel áll kapcsolatban a járvány általános egészségügyi, gazdasági hatásaira. Ebben az esetben tehát a pártos polarizációnak jóval inkább kimutatható a hatása, mint az előző faktornál. Az aktív Fidesz-szavazók ($Beta=0,071^{***}$), az egyéb pártokra szavazók és aktív választók, valamint az ugyan aktív, de preferenciájukat és listapreferenciájukat változtató szavazók egyaránt úgy vélik, hogy a koronavírus-járvány tulajdonképpen nem is hatott annyira negatívan a magyar gazdaságra és a magyarok testi-lelki egészségére. E három réteg közül egyértelműen az aktív Fidesz-szavazók hatása a legerősebb.

Az általános egészségügyi-gazdasági hatások megítélése tehát jóval árnyaltabb, mint az elsőre vélelmezhető: bár érvényesül a pártos polarizáció, de csak részlegesen, nem a klasszikus kormány és ellenzék közötti megosztottság a kiemelkedően fontos, hanem a kormányhoz húzás, illetve az egyéb pártokra szavazás és a párt- és listapreferencia változtatása. De még ezeknél is lényegesebb az integrációs pozíció, amely finomítja a pártos megfontolásokat.

A koronavírus-járvány hatásainak megítélése – személyes életre gyakorolt hatások

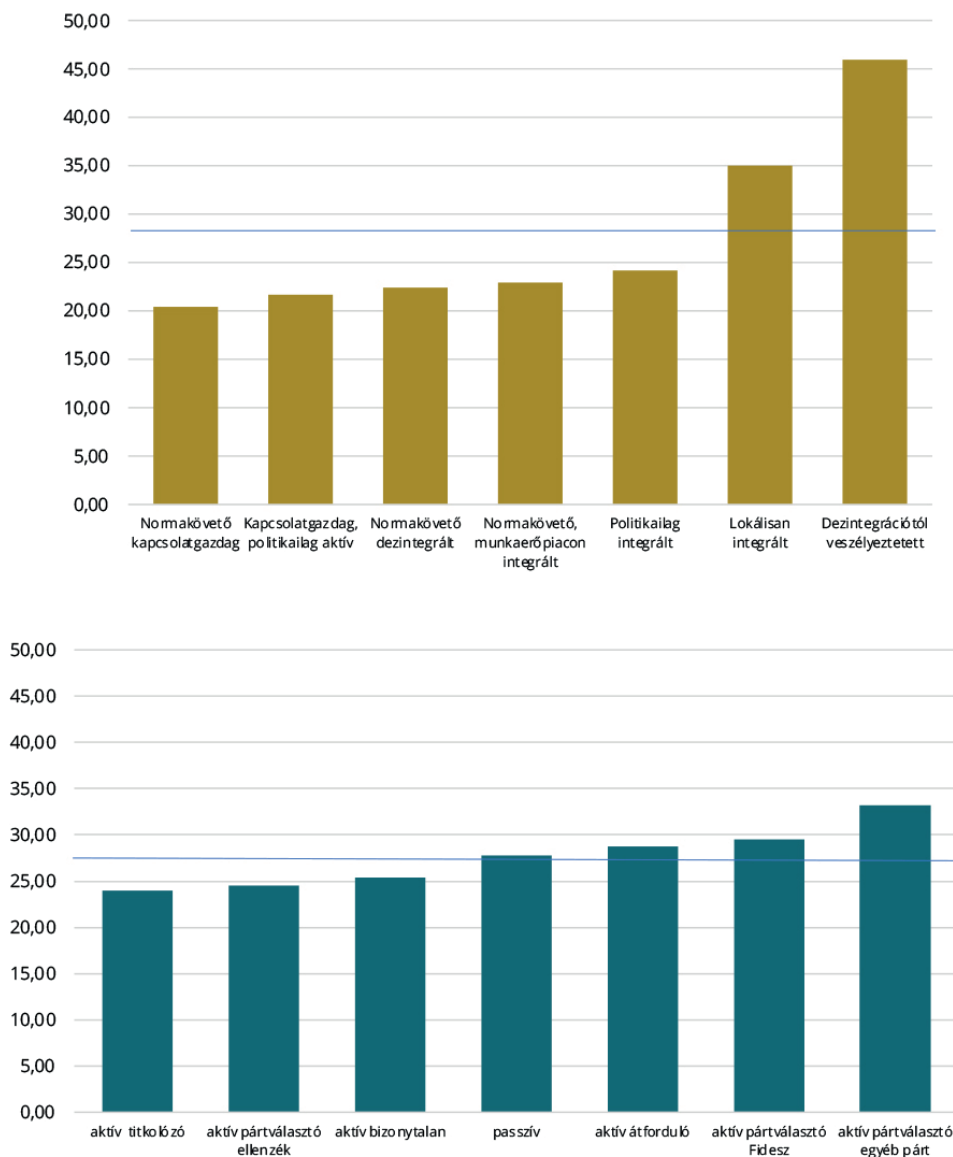
Végül az utolsó látens változó azokat a kérdéseket rendezte egybe, amelyekben az egyén önmagára vonatkoztatva ítélte meg a járvány hatásait (saját munka, saját egészség, saját pénzügyi helyzet). Ebben az esetben a teljes modell magyarázóereje minimális ($R^2=0,025$), mindhárom látens struktúra közül a legalacsonyabb.

A kontrollváltozók közül ez az egyetlen, ahol az iskolázottságnak van szignifikáns, igaz nem túl erős hatása ($Beta=0,093$). Az iskolai szint emelkedésével párhuzamosan nagyobb a valószínűsége, hogy a kérdezett szerint a koronavírus-járvány nem rontotta, helyenként inkább javította a személyes körülményeket, beleértve az egészségügyi, a pénzügyi helyzetet és a munkát. Szintén pozitív előjelű a kor és a nem hatása.

Az integrációs csoportok hasonló jellegzetességet mutatnak (lásd 3. táblázat), mint az első két faktor esetében. A legnagyobb hatása a normakövető dezintegráltakhoz való tartozásnak van ($Beta=-0,100$), azaz a leginkább alulintegrált csoport érezte meg legjobban a koronavírus-járvány személyes következményeit.

5. ábra

Integráció, valamint politikai aktivitás és preferencia alapján képzett csoportok átlagos véleménye a koronavírus-járvány magyar gazdaságra, magyarok testi, fizikai és lelki egészségre, valamint árakra gyakorolt hatása alapján (0–100 közötti skála átlagai, ahol 0=nagyon negatívan változtatta meg, 100=nagyon pozitív módon változtatta meg)

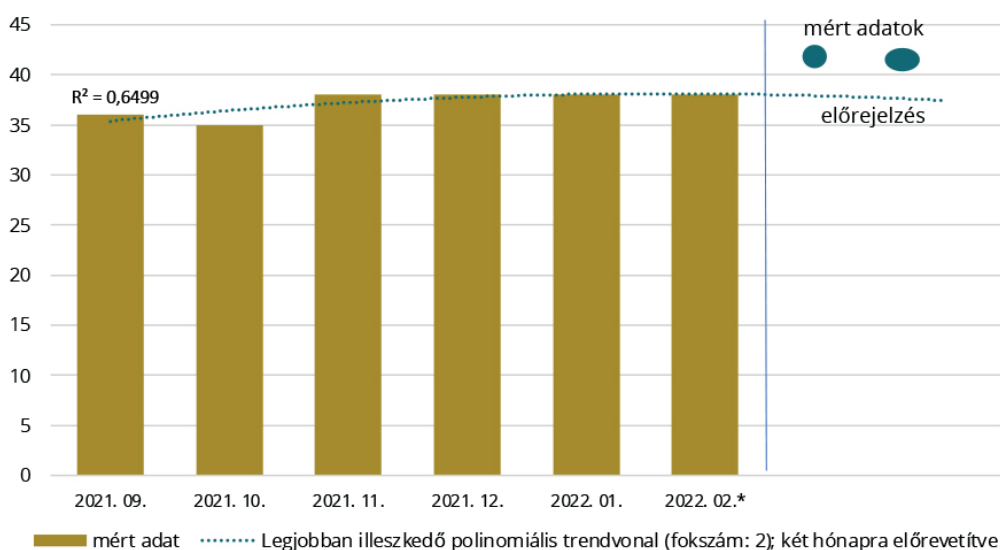

A többi integrációs csoportnál szintén negatív előjelű kapcsolatok érvényesülnek, de a regressziós együttható értéke alacsonyabb. A lokálisan integráltak vonatkozásában pedig már nem is szignifikáns a kapcsolat, ezen felülintegrált réteghez tartozók nem különösebben érezték a járvány személyes hatásait.

Az elemzés egyik érdekes eredménye, hogy a pártos elfogultság gyakorlatilag nem érvényesül a koronavírus-járvány személyes következményeinek megítélésakor. A pártkötődésű aktív rétegek közül egyik hatása sem szignifikáns, egyedül a választási részvételüket legalább valószínűre ígérő, de preferenciájukat titkolók vonódnak be a modellbe ($B=0,050$).

Mindent egybevetve, a koronavírus-járvány három területére nem azonos módon hatottak a vizsgált kontroll- és magyarázó tényezők. Igaz ez a megállapítás a szociodemográfiai, az integrációs és a pártos polarizációt mérő változókra egyaránt. Különösen ez utóbbi meglepő fejlemény, ugyanis ezzel kiinduló hipotézisem, mely

6. ábra
A Fidesz-KDNP támogatottsága a teljes választókorú népességben, valamint a korábbi támogatottság alapján készült trendvonal, 2021. szeptember – 2022. február, (százalék)

*háború kitörése előtt mért 2022. februári adat

Forrás: Závecz Research, VoxPopuli

szerint a pártos elfogultság generálisan hat a járvány megítélésére, nem támasztható alá. Alapvetően az aktív Fidesz-szavazók térnek el attitűdjeikben a többi választói rétegtől, de a hatások nem robusztus jellegűek, és a három faktorból kettő vonatkozásában érvényesülnek. Az is érdekes, hogy az integrációs rétegek mindhárom faktor esetében a legerősebben ható dimenziók voltak, vagyis az integrációs mechanizmusok alapján képzett csoportok eltérő módon élték meg a koronavírus-járványt és annak hatásait.

A koronavírus-járvány szerepe a választási eredményekben

Végül az utolsó alfejezetben a 3. hipotézishez kapcsolódó kérdéseket elemzem (H3). Leginkább azt, milyen módon befolyásolta a járvány és annak kezelése a választópolgárok tényleges választói döntéseit. Retrospektív véleményeket vizsgálva elemzem, hogyan vélekedtek az emberek a koronavírus-járvány választói döntéseikben játszott szerepéről néhány héttel a 2022-es országgyűlési választásokat követően. Valóban igaz-e az a megállapítás, hogy az orosz-ukrán háború következtében kialakulhatott a 2018–2022-es kormányzati ciklusban egy második nemzetegyesítő hatás, ami eltakarta a korábbi, Coviddal kapcsolatos álláspontokat, és a járvány már csak halvány emlékként, legfeljebb közvetetten befolyásolhatta a választói döntéseket.

Első lépésként a kormányzó párt háborút megelőző féléves (2021. szeptember – 2022. február) mért adataira legjobban illeszkedő, előre jelző trendvonal készült. Az előrejelzés azt mutatja, hogy a mért adatok alapján, minden változatlan feltétel mellett hogyan alakult volna a következő két hónapban a Fidesz támogatottsága (elismerve, hogy egy választási kampányban nagyon sok, egymásra ható esemény történhet). Ezt követően a rákerül a grafikonra a ténylegesen mért adat.

A trendvonal és a mért eredmények között van némi különbség (kb. 3 százalékpontos eltérés)¹⁴, de messze nem olyan mértékű, mint az az első, a koronavírus-járvány kitörése kapcsán tapasztalt nemzetegyesítő hatás esetében látható volt (lásd 4. ábra). Több magyarázata is lehet az eredményeknek: az orosz agresszív nyomán kitört háború idejére a választók túlnyomó többsége már eldönthette, melyik pártra fog szavazni a

¹⁴ Egy 1000 fős, személyes megkérdezéssel készült kutatás hibahatára $\pm 3,2\%$, így a trendhez képest mért adatok pont a hibahatár szintjén találhatók.

2022. április 3-i választáson, így a háború már új választói rétegeket nem csatornázott be, hanem megerősítő mechanizmusként működött. A második magyarázat szerint a Magyarországon extrém magas pártos polarizáció, ami a választási kampányban csúcsosodik ki, megakadályozta, hogy létrejöjjön a társadalmi konszenzus minimális szintje (Kritzinger et al. 2021), ami szükséges a nemzetegyesítő hatás kialakulásához. Lehet egy harmadik, technikai magyarázat is. Ahogy erre fentebb utaltunk, a közvélemény-kutatások legalább egy, de adott esetben másfél hónappal később tudják mérni egy-egy esemény lecsapódását a társadalmi percepciókban. A háború kitörésével együtt járó hatásokat tehát már nem tudták a kutatók megfelelően detektálni a választások nagyon közeli időpontja és ezzel együtt a válaszok torzítása miatt.

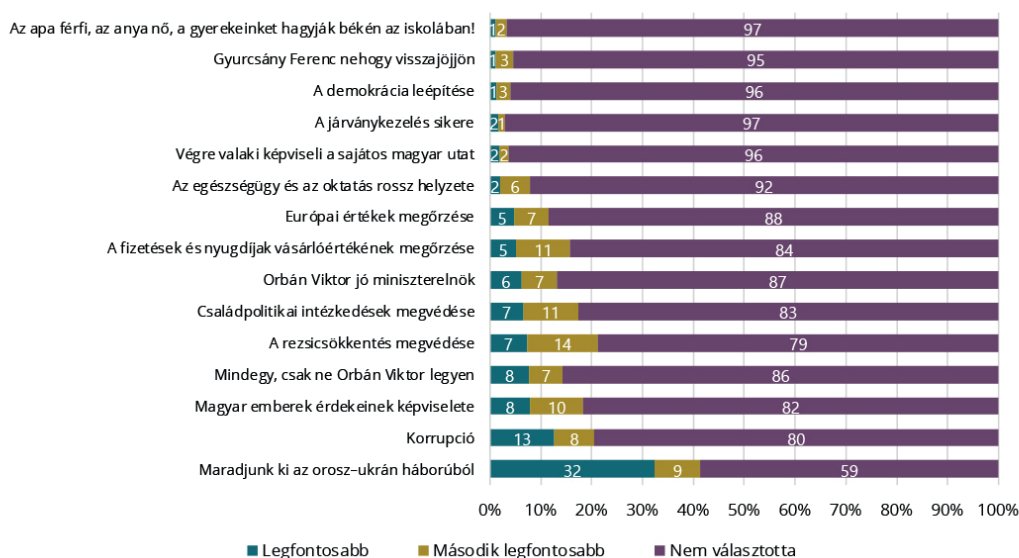
Második lépésben azt elemzem, hogy a választói döntésekben milyen szerepet játszott a koronavírus-járvány és annak kezelése, és van-e arra utaló empirikus adat, hogy a járvánnyal kapcsolatos percepciókat teljesen „eltakarta” az orosz–ukrán háború. A kérdést a CEU Demokrácia Intézet és a TK Politikatudományi Intézet közös, 2022-es választás követően készült, ún. post-election survey adatain keresztül kutatom. Egyrészt ún. nyitott kérdés segítségével, azaz a kérdezettek szabadon, megkötés nélkül mondhatták el, hogy milyen okok alapján döntöttek a választott pártjuk mellett. Az eredmények azonban azt mutatják, hogy a koronavírus-járvány és annak kezelése nem jelent meg önálló válaszkategóriaként. A kérdezettek önmaguktól ezt a szempontot nem említették. Az oltásellenesség és a járvány túlértékelése a kérdezettek 1%-ánál jelent meg indokként. A háborútól való félelmet, a háború elkerülését ugyanakkor a kérdésre válaszolók 8%-a említette, így ez a harmadik leggyakoribb motiváció volt. A kormánypártra szavazók vonatkozásában azonban már a második legfontosabb szempontként jelent meg (14%) a materiális okok, így a rezsitámogatás, a családtámogatás, az adóvisszatérítés stb.) mellett.

A kérdezettek zárt listából is kiválaszthatták a legfontosabb, illetve a második legfontosabb szavazói motivációjukat. A 7. ábra alapján – a nyitott kérdéssel összhangban – a magyar választópolgárok 2022-es döntéseit, saját bevallásuk szerint, kevésbé befolyásolták a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos vélekedések. A 15 állításból álló listán a járványkezelés sikere a 12., mindössze a kérdezettek 2%-a jelezte, hogy ez volt a legfontosabb és további egy pedig, hogy a második legfontosabb szempont, amikor a számára szimpatikus párt/pártszövetség mellett döntött. Az orosz–ukrán háborúból való kimaradás vágya ugyanakkor a legfontosabb önálló tényezőként jelent meg.

A Fidesz-szavazók mindössze 5%-a említette első vagy második helyen a koronavírus-járvány kezelésének sikerességét, ezzel szemben az orosz–ukrán háborúból való kimaradás dominálta az elsődleges válaszokat.

7. ábra

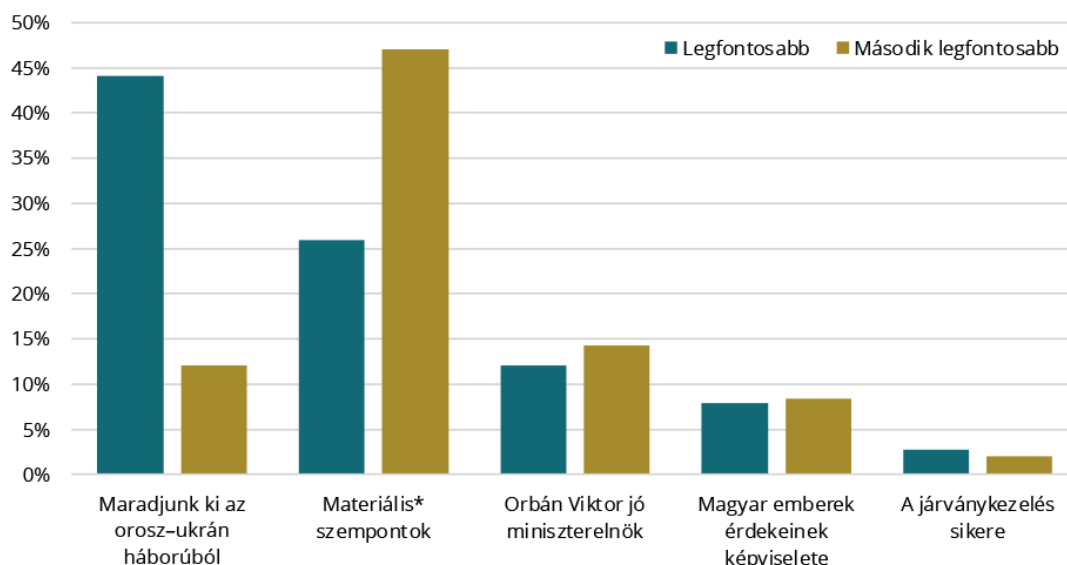
Az alábbi szempontok mennyire számítottak akkor, amikor eldöntötte, hogy melyik pártra szavaz?
Kérem, hogy válassza ki a legfontosabbat és a második legfontosabbat!

Forrás: CEU Demokrácia Intézet – TK PTI post-election kutatás. N=1000. fő

8. ábra

A Fidesz-szavazók választási motivációi (a legfontosabb és második legfontosabb válaszok, százalék)

*A rezsicsökkentés megvédése (11+20%); családpolitikai intézkedések megvédése (9+17%); a fizetések és nyugdíjak vásárlóértékének megőrzése (6+11%).

Sajátos, hogy egyetlen olyan ellenzéki szavazó sem volt, aki pozitív vagy negatív vonatkozásban, de említette volna a Covid-19-pandémiát és annak kezelését. A háborúból való kimaradás, tehát a Fidesz legfontosabb narratívája ugyanakkor minden nyolcadik ellenzéki szavazó legfontosabb motivációja volt. Az ellenzék tehát a választási kampányban nem tartotta fontos témának a járványkezelést, nem emlékeztette a szavazóit a súlyos következményekre, viszont a háborús narratíva nem került el az ellenzéki szavazókat sem. A Mi Hazánk szavazóinál ugyanakkor 4%-ot (két embert) jelent azok aránya, akik reflektáltak a járványkezelésre, viszont a nyitott kérdés során az említett „oltásellenesség és vírustagadás” kategória kizárólag a Mi Hazánk Mozgalom szavazóinál jelent meg. A párt választásában tehát volt jelentősége a járványnak, csak éppen negatív megközelítéssel: a kormányzati narratíva elleni határozott fellépés motiválta a Mi Hazánkra leadott szavazatot.

Harmadik lépésben bináris regressziós modellt futtattam a kormányzó párt szavazóinak választási motivációit vizsgálva. Azt elemeztem, hogy a járvány sikeres kezelése, a háborúból való kimaradás, valamint a kampányban markánsan megjelent üzenetek mennyiben játszottak szerepet abban, hogy a kérdezett a Fideszre szavazott. Ezek az üzenetek a rezsicsökkentés megvédése, a családtámogatások és a nyugdíjak, a fizetések vásárlóerejének megőrzése, azaz materiális szempontok; Orbán Viktor mint markáns vezető személye – ezzel párhuzamosan Gyurcsány Ferenc visszatérésének elkerülése; a magyar emberek védelme; valamint a választással párhuzamosan zajló gyermekvédelmi népszavazáshoz kapcsolódó állítás.

3. táblázat

A bevont magyarázóváltozók köre

Szociodemográfiai, szociokulturális kontrollváltozók	Nem, életkor, iskolázottság, lakónépesség, szubjektív jövedelemérzet
Fő magyarázóváltozók	Koronavírus-járvány kezelésének sikere, Maradjunk ki az orosz-ukrán háborúból
Más magyarázóváltozók – materiális szempontok	A rezsicsökkentés megvédése; a családpolitikai intézkedések megvédése; a fizetések és a nyugdíjak vásárlóértékének megőrzése
Orbán Viktor személye	Orbán Viktor jó miniszterelnök; Gyurcsány Ferenc nehogy visszajöjjön!
Magyar érdek képviselése	Magyar emberek érdekeinek képviselése
Népszavazással összefüggő állítás	Az apa férfi, az anya nő, a gyerekeinket hagyják békén az iskolában!

Az eredmények nem teljesen a vártnak megfelelően alakultak. Minden kontroll mellett a koronavírus-járvány sikeres kormányzati kezelésének motívuma igenis befolyásolta a Fideszre való szavazás esélyét. A járvány sikerességének egységnyi növekedése ceteris paribus nyolcszorosára növelte annak a valószínűségét, hogy a kérdezett a Fideszre szavazott ($\text{Exp}(B) = 8,460$) a 2022-es országgyűlési választáson. Sőt, talán az egyik legmeglepőbb eredmény, hogy a járványkezelés a második legnagyobb hatással bevont független változó. Ennél csak Orbán Viktor személye volt fontosabb a kormánypártra való szavazás lineáris regressziós modelljében ($\text{Exp}(B) = 29,928$). A háború elkerülése harmadik szempontként vonódott be a modellbe ($\text{Exp}(B) = 6,123$). Mindez azt jelenti, hogy bár kevesen voltak, akik a koronavírus-járványt választották döntésük fontos motívumaként, e szavazói csoportok véleménye annál határozottabban jelent meg az elemzésben.

Konklúzió

Elemzésemben azt vizsgáltam, hogy a koronavírus-járvány milyen módon játszhatott szerepet abban a politikai konstellációban, amely létrejött a 2022. április 3-i választáson. A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség és a KDNP abszolút többséget szerzett a listás szavazatokat tekintve, összességében pedig a mandátumok több mint a kétharmadát gyűjtötte be. Mindezt úgy, hogy a választási ciklus közepén, 2020 kora tavaszán egy súlyos exogén sokkhatással szembesült, mert Magyarországon is kitört a Covid-19-vírus által okozott járvány, majd 2022. február 24-én egy második nagy nemzetközi válság, az orosz-ukrán háború.

Nemzetközi kutatási eredményeket bemutatva azt bizonyítottam, hogy globális válsághelyzetek nyomán jó néhány országban – közte Ausztriában, Svédországban, Dániában és több kelet-közép-európai országban is – beindul a nemzetegyesítő hatás mechanizmusa (rally-round-the-flag) a járvány és a háború kitörését követően. Kritzinger et al. (2021), valamint Johansson–Hopmann–Shehata (2021) kutatási eredményeit figyelembe véve úgy vélem, hogy a nemzetegyesítő hatást egy közvetlen fenyegetésre adott rövid távú, affektív szociálpszichológiai reakcióként kell felfogni, amely a társadalmat korlátozott ideig arra ösztönzi, hogy támogassa a kormányt és annak intézkedéseit. Amíg tart a kormánypártok szempontjából „kegyelmi időszak”, felfüggesztődik a pártpolitikai polarizáció, ha azonban egy országban magas a pártos elfogultság szokásos szintje, a nemzetegyesítő ügy hatása korlátozott lehet.

Elemzésemben közvetlenül vagy közvetve azt vizsgáltam tehát, hogy a válság különböző szakaszaiban érvényesült-e, és ha igen, hogyan érvényesült az ún. nemzetegyesítő-ügy-hatás. Alapvető hipotézisem ugyanis az volt, hogy a koronavírus-járvány és annak kormányzati kezelése a járvány kitörésétől kezdődően a különböző válságszakaszokban bár eltérő módon, de befolyásolta a választói véleményeket.

Három konkrét hipotézist fogalmaztam meg, amelyekben azt állítottam, 1.) a Fidesz–KDNP-támogatottságra hat a koronavírus-járvány és annak kormányzati kezelése; 2.) 2021 őszére a nemzetegyesítő hatás eltűnik, a társadalom járvánnyal kapcsolatos véleménystruktúráját a pártos polarizáció befolyásolja; 3.) a 2022-es országgyűlési választás során a választópolgárok véleményében a járványnak vagy annak kormányzati kezelésének csak csekély, áttételes hatása lehetett, helyét az orosz agresszió nyomán kitört háborútól való félelem, egy nagyon rövid ideig tartó, de nagyon intenzív második nemzetegyesítő hatás vehette át.

Az alábbi táblázatban bemutatom a hipotézisek érvényesülését:

4. táblázat
Hipotézisek érvényesülése

Hipotézis	Érvényesülés	Magyarázat
H1 A kormányzó párt támogatottságára hat a járvány és annak kezelése	Inkább igazolható	A járvány első szakaszában érvényesül a nemzetegyesítő-ügy-hatás. A második szakaszban nem érvényesül, a harmadikban nem bizonyítható.
H2 A nemzetegyesítő-ügy-hatás 2021 őszére teljesen eltűnik, és helyét a pártos polarizáció veszi át	Részben igazolható	A járvány három területen jelentkezett, azonban ezeken a területeken a pártos polarizáció eltérően, a vártnál kevésbé hatott. Sokkal fontosabb az, hogy a kérdezett az integrációs klaszterek melyikében helyezkedik el.
H3a A választópolgárok tényleges választói döntéseit csak közvetetten befolyásolta a járvány és annak kezelése, helyette a háború elkerülése lesz a fontos	Részben igazolható	A járvány kormányzati kezelése nagyon kevés kormánypárti szavazóra hatott, de akikre igen, azok véleménye rendkívül karakteres. A háború elkerülése valóban markánsan jelenik meg a véleményekben, de Orbán Viktor személye még fontosabb dimenzió.

A tanulmány alapján az a következtetés vonható le, hogy a nemzetegyesítő-ügyműködés érvényes definíciós keret a koronavírus-járvánnyal összefüggésben. A Fidesz–KDNP támogatottságában érzékelhető megugrás a pandémia első, 2020. márciustól kora nyárig terjedő időszakában minden bizonnyal kapcsolódik ehhez a hatásmechanizmushoz. Metz Rudolf és Árpási Botond (2020) alapján ehhez szükség volt a nyilvánosság különböző tereinek uralására, meggyőző politikai kommunikációra, illetve a szimbolikusvéleményvezér-tézis érvényesülésére. Véleményem szerint a szimbolikusvéleményvezér-tézis érvényesülhetett a legmarkánsabban.

3-4 hónap után azonban a nemzetegyesítő-ügyműködés egyre inkább elhalványul és a járványkezelés nyilvánosságbeli és politikai kritikájának felerősödésével párhuzamosan erodálódni kezd a kormányzó párt támogatottsága. Érdeemes jelezni, hogy ezek a magyar folyamatok egybeesnek a nemzetközi tapasztalatokkal, valójában szinte tankönyvi módon következnek be a preferenciaváltozások, amikor is a válság első szakaszában emelkedik, a második szakaszában először megáll, majd csökkenni kezd a kormányzó párt támogatottsága, a nemzetegyesítő-ügyműködés kevéssé érvényesül.

A válságkezelés harmadik szakaszában újra erősödni kezd a kormányzó párt, azonban a nemzetközi szakirodalom szerint ettől kezdve már nem a járvány és annak kezelésének közvetlen hatásai, hanem az oltás tömeges elérhetősége vagy más, itt nem elemzett napirendformáló folyamatok, ideológiai beállítódás befolyásolják ezt a változást.

A H2 hipotézissel összefüggésben megállapítható, hogy amikor 2021 őszéhez érkezünk, a magyar társadalom 1,5 éve él együtt a Covid-19-vírussal. A járvány erős nyomokat hagy a lakosság véleményeiben, amit jelez a TK Mobilitás Kutatási Centrum nagymintás adatfelvételének eredménye. A pártos polarizáció, a pártos elfogultság azonban nem teljesen a második hipotézisnek megfelelően befolyásolja a társadalmi véleményeket, amelyek három látens struktúrába szerveződnek. A három faktor közül azonban egyben sem mutatható ki vegytisztán a pártos polarizáció működése. Az aktív kormánypárti szavazók háromból két faktor esetében kedvezőbb véleménnyel voltak a járvány hatásairól, mint a politikailag passzívok, ugyanakkor az ellenzéki szavazók egyetlen modellbe sem vonódnak be szignifikáns módon. Ez két dolgot is jelenthet: egyrészt, hogy a vélemények töréspontja nem a kormány és az ellenzék között húzódik, másrészt pedig, hogy az ellenzéki szavazók véleménye nem egységes, hanem szétartó, vagyis magán az ellenzéken belül is léteznek törésvonalak. Illés Gábor és szerzőtársaival (2020) egyetértve úgy tűnik, hogy a kormány a társadalmi percepciók, valamint a pártos elfogultság részleges működése alapján sikeresen kezelte a külső kihívást. Az ellenzéki pártok nem tudták megfelelő módon exponálni a válságkezeléssel kapcsolatos ellenvéleményüket és kritikai hozzáállásukat. A társadalomban így a járványkezelésnek egy összességében nem túl kedvezőtlen percepciója rögzült.

Érdekes azonban, hogy a személyes egészségügyi és anyagi következményeket összerendező faktor esetében a pártos polarizáció egyáltalán nem érvényesül. Mindez azt jelentheti, hogy a hétköznapi élet szintjén egy kormánypárti és egy ellenzéki állampolgár szinte ugyanúgy élhette meg a járványt és annak következményeit.

Végül a H3 hipotézis esetén több érdekes tapasztalat mutatható ki. A konkrét választási döntésekben a járványnak és annak kormányzati kezelésének ténylegesen csekély, de nem elhanyagolható a hatása. A saját választói motivációs asszociációk során ez a szempont nem merül fel, azonban, ha egy másik módszerrel elemezzük a Fidesz-szavazók döntéseit, kitűnik, hogy egy szűk, de összességében nagyon határozott véleménnyel rendelkező csoportnak igenis fontos volt, hogy álláspontjuk szerint a kormány jól kezelte a Covid-19-járványt. Arról lehet szó, hogy az Orbán-rezsim olyan politikai integrációs mechanizmusokat működtet, ahol kettős szempont érvényesül: elsőként a saját szavazótábor integrálása és erősítése, illetve másodikként a potens ellenfél táborának dezintegrációja (Gerő–Szabó 2020). Ennek a nyomai jól körülírhatóak a koronavírus-járvány kezelésével összefüggésben is. Képes volt a járvány első időszakában a saját szavazótáborát megszilárdítani, sőt, túlnyúlni e tábor határain az exogén probléma megfelelő kezelésével (Illés–Körösényi–Gyulai 2020), majd a számára kedvezőtlen járványadatokat produkáló harmadik időszakban a politikai kommunikáció súlypontját áthelyezni az oltások eredményességére és sikerességére. Amikor pedig a politikai szituáció az ellenfélnek kedvező irányba mozdult, olyan ígéreteket tesz, amely a saját táboron túli szavazók számára is érthető és vonzó jellegűek.

Az adatok alapján a magyar társadalom összességében nehezen élte meg a járványt, az integrációs csoportok többsége mindhárom lehetséges területen erősen ható negatív véleménystruktúrával rendelkezett,

de ezt a politikai integrációs mechanizmusok működtetése egyértelműen felülírta. A különböző integrációs csoportok közül az alulintegráltak véleménye – nem meglepő módon – általában negatív volt, ugyanakkor a felülintegrált csoportok körében is megjelenik a járvány egyes társadalmi szférákra ható következményeinek negatív megítélése. Ebben az értelemben a felül- és alulintegrált csoportoknak – természetesen eltérő háttérrel – hasonlóan kedvezőtlen tapasztalataik lehettek a járvány időszakában.

Végül érdemes jelezni, hogy a 2022-es választási kampány Kmetty és munkatársai (2022), valamint Szabó–Szilágyi (2022) szerint is két, jól elkülöníthető szakaszra bontható. 2022. február 24-én, azaz 5 héttel a választás előtt Oroszország megtámadta a szomszédos, szuverén államot, Ukrajnát, és így a „normál” menetben zajló kampány új irányt és üzenetet kapott. Beszélhetünk tehát háború előtti és háború utáni időszakról.

Kuijpers (2019), Chávez–Wright (2022) alapján a nemzetközi katonai válságokra, benne értelemszerűen a háborúkra érzékenyen és gyorsan reagál a közvélemény. A választói döntéseket vizsgáló harmadik hipotézisből kitérünk, hogy a háborúból való kimaradás élenként foglalkoztatta a választókat a kampány második szakaszában. Ennek jól detektálható eredménye, hogy bármilyen módon is vizsgálta a kutatás a választói motivációkat, a háború mindig megjelent a fő szempontok között. Ezzel összefüggésben valószínűsíthető, hogy a Metz–Árpási (2020) által vélelmezett szimbolikusvéleményvezér-tézis érvényesült, amikor a Fideszre való szavazáskor Orbán Viktor személye jelentette a legfontosabb szempontot. Orbán ugyanis képes volt egy személyben megtestesíteni azt az üzenetet, hogy a 2018–2022-es kormányzati ciklus két nagy globális exogén válságát, a koronavírus-járványt és az orosz–ukrán háborút sikeresen kezelte a kormány. A Fidesz-tábor politikai integrációjában tehát Orbán erős szimbólumként, önálló integrációs szereplőként jelenhetett meg.

Hivatkozások

- 40/2020 (III. 11.) Kormányrendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-40-20-22>. [Letöltve: 2023-02-01].
- A kormány válságkezelésének osztályzata: hármass alá. Elérhető: <https://www.zavecze-research.hu/a-kormany-valsagkezelesenek-osztalyzata-harmas-ala/>. [Letöltve: 2023-02-01].
- Bækgaard, M. – Christensen J. – Madsen, J. K. – Mikkelsen, K. S. (2020) Rallying around the flag in times of COVID-19: Societal lockdown and trust in democratic institutions. *Journal of Behavioral Public Administration*, 3(2), 1–12. <https://doi.org/10.30636/jbpa.32.172>.
- Bol, D. – Giani, M. – Blais, A. – Loewen, P. J. (2020) The effect of COVID-19 lockdowns on political support: Some good news for democracy? *European Journal of Political Research*, 60(2), 497–505. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12401>.
- Bordignon, F. – Diamanti, I. – Turato, F. (2022) Rally 'round the Ukrainian flag. The Russian attack and the (temporary?) suspension of geopolitical polarization in Italy. *Contemporary Italian Politics*, 14(3). <https://doi.org/10.1080/23248823.2022.2060171>.
- Chávez, K. – Wright, J. (2022) International Crisis Termination and Presidential Approval. *Foreign Policy Analysis*, 18(3), oraco05. <https://doi.org/10.1093/fpa/oraco05>.
- Cunningham, K. (2020) *The rally-round-the-flag effect and Covid-19*. Elérhető: <https://ukandeu.ac.uk/the-rally-round-the-flag-effect-and-covid-19/>. [Letöltve: 2023-02-01].
- Cunningham, K. (2021) *The 'rally round the flag' effect – Part II*. Elérhető: <https://ukandeu.ac.uk/the-rally-round-the-flag-effect-part-ii/>. [Letöltve: 2023-02-01].
- Fukumoto, K. – Tabuchi, T. (2022) *The Rally 'round the Flag Effect in a Third Party: The Japanese Reaction to the Russian Invasion of Ukraine*. SocArXiv Papers. Elérhető: <https://osf.io/preprints/socarxiv/u8h6y/>. [Letöltve: 2023-02-01].
- Gerő M. – Szabó A. (2020) Struktúra és cselekvés. A politikai integráció mechanizmusai. In Kovách I. (szerk.) *Integrációs mechanizmusok a magyar társadalomban*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, Argumentum, 45–82.
- Hajdu G. – Megyesi B. (2017) Társadalmi tőke, társadalmi struktúra és társadalmi integráció. In Kovách I. (szerk.) *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet – Belvedere Meridionale Kiadó, 155–182.
- Hetherington, M. J. – Nelson, M. (2003) Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism. *Political Science and Politics*, 36(1), 37–42. <https://doi.org/10.1017/S1049096503001665>.
- Huszár Á. – Kovách I. – Kristóf L. – Szabó A. (2020) Társadalmi integráció és társadalmi rétegződés. In Kovách I. (szerk.) *Integrációs mechanizmusok a magyar társadalomban*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, Argumentum, 11–44.
- Illés G. – Körösné A. – Gyulai A. (2020) Gátépítéstől az ultipartiig – A természet elleni játszma endogenizálása az Orbán-rezsimben. In Körösné A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. Budapest: TK Politikatudományi Intézet, Napvilág Kiadó, 17–30.
- Johansson, B. – Hopmann, D. N. – Shehata, A. (2021) When the rally-around-the-flag effect disappears, or: when the COVID-19 pandemic becomes “normalized”. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 31(sup1), 321–334. <https://doi.org/10.1080/17457289.2021.1924742>.
- Jones, J. M. (2011) Obama Approval Rallies Six Points to 52% After Bin Laden Death. Increase typical for rally events.

- Elérhető: <https://news.gallup.com/poll/147437/obama-approval-rallies-six-points-bin-laden-death.aspx>. [Letöltve: 2023-02-01].
- Kmetty Z. – Boros K. – Dömsödi L. B. – Knap Á. V. – Mogyorósi P. (2022) Miniszterelnöki csata az online térben. In Böcskei B. – Szabó A. (szerk.) *Az állandóság változása. Parlamenti választás 2022*. Budapest: Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont, 138–158.
- Kovách I. – Hajdu G. – Gerő M. – Kristóf L. – Szabó A. (2016) A magyar társadalom integrációs és rétegződésmo-
delljei. *Szociológiai Szemle*, 20(3), 4–27.
- Kovách I. – Hajdu G. – Gerő M. – Kristóf L. – Szabó A. (2018) Az integrációs modell érvényessége. *Szociológiai Szemle*, 28(3) 22–42. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2018.3.2>.
- Körösényi A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.) (2020) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. Buda-
pest: TK Politikatudományi Intézet, Napvilág Kiadó.
- Kritzinger, S. – Foucault, M. – Lachat, R. – Partheymüller, J. – Plescia, C. – Brouard, S. (2021) 'Rally round the flag':
the COVID-19 crisis and trust in the national government. *West European Politics*, 44(5–6), 1205–1231.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1925017>.
- Kuijpers, D. (2019) Rally around All the Flags: The Effect of Military Casualties on Incumbent Popularity in Ten
Countries 1990–2014. *Foreign Policy Analysis*, 15(3), 392–412. <https://doi.org/10.1093/fpa/orz014>.
- Metz R. – Árpási B. (2020) Miért sereglünk a vezetők köré, ha baj van? – A koronavírus-járvány nemzetegyesítő
hatása. In Körösényi A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*.
Budapest: TK Politikatudományi Intézet, Napvilág Kiadó, 31–43.
- Moore, W. D. (2001) *Bush Job Approval Reflects Record „Rally” Effect. Close to highest approval ever measured*.
Elérhető: <https://news.gallup.com/poll/4912/Bush-Job-Approval-Reflects-Record-Rally-Effect.aspx>. [Letöltve:
2023-02-01].
- Mueller, J. E. (1970) Presidential Popularity from Truman to Johnson. *The American Political Science Review*, 64(1),
18–34. <https://doi.org/10.2307/1955610>.
- Mueller, J. E. (1973) *War, Presidents, and Public Opinion*. New York: John Wiley & Sons.
- Orbán Viktor: *Még a választás előtt visszaadhatják a teljes 13. havi nyugdíjat*. Elérhető: [https://index.hu/bel-
fold/2021/09/24/orban-viktor-miniszterelnok-radiointerju-demografiai-csucs-koronavirus-csaladalapitas-csa-
ladpolitika-europa/](https://index.hu/belfold/2021/09/24/orban-viktor-miniszterelnok-radiointerju-demografiai-csucs-koronavirus-csaladalapitas-csa-ladpolitika-europa/). [Letöltve: 2023-02-01].
- Orbán Viktor: *oda kell eljutnunk, hogy jobban éljenek a gyermeket vállalók, mint a gyermektelenek*. Elérhető: [https://
infostart.hu/belfold/2021/09/24/orban-viktor-oda-kell-eljutnunk-hogy-jobban-eljenek-a-gyermeket-vallalok](https://infostart.hu/belfold/2021/09/24/orban-viktor-oda-kell-eljutnunk-hogy-jobban-eljenek-a-gyermeket-vallalok).
[Letöltve: 2023-02-01].
- Patkós V. (2017) Politikai polarizáció és gazdasági sikertelenség az európai demokráciákban. *Politikatudományi Szemle*, 26(4), 29–52.
- Patkós V. (2019) *Szekértáborharc. Eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről*. Budapest: Tár-
sadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely Politikatudományi Kutatóintézete – Napvilág
Kiadó.
- Patkós V. – Szántó A. (2020) Jobban tudják-e az okos szavazók? Az iskolázottság, a hírfogyasztás és a politikai
érdeklődés szerepe a pártos elfogultság alakulásában. *Politikatudományi Szemle*, 24(4), 55–81.
<https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2020.4.55>.
- Pollitik Editorial Team (2022) *Ukraine: Rally Around the NATO Flag*.
Elérhető: <https://europeelects.eu/2022/04/13/ukraine-rally-around-the-nato-flag/>. [Letöltve: 2023-02-01].
- Schraff, D. (2021) Political trust during the Covid-19 pandemic: Rally around the flag or lockdown effects? *Europe-
an Journal of Political Research*, 60(4), 1007–1017. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12425>.
- Steiner, N. D. – Berlinschi, R. – Farvaque, E. – Fidrmuc, J. – Harms, P. – Mihailov, A. – Neugart, M. – Stanek, P.

- (2023) Rallying around the EU Flag: Russia's Invasion of Ukraine and Attitudes toward European Integration. *Journal of Common Market Studies*, 61(2), 283–301. <https://doi.org/10.1111/jcms.13449>.
- Stumpf I. (2020a) A járvány hatása az alkotmányos hatalomgyakorlásra. In Körösenyi A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. Budapest: TK Politikatudományi Intézet, Napvilág Kiadó, 73–88.
- Stumpf I. (2020b) Alkotmányos hatalomgyakorlás és alkotmányos identitás. Budapest: Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Susánszky P. – Szabó A. – Oross D. (2021) A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Socio.hu. Társadalomtudományi Szemle*, 11(2), 30–57. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.2.30>
- Szabó A. (2022) A centrális erőter újragombolása. A magyar választó magatartásának alakulása 2010–2022. In: Böcskei B. – Szabó A. (szerk.) *Az állandóság változása. Parlamenti választás 2022*. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 17–40.
- Szabó A. – Gerő M. (2022) *A magyar társadalom törésvonalai és politikai integrációjának dimenziói a COVID-19 árnyékában. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai preferenciája és részvétele 2021 őszén*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Szabó G. – Szilágyi S. (2022) Morál a médiában. Az ukrajnai háború az online hírportálokon a 2022-es országgyűlési kampány idején. In Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.) *Az állandóság változása. Parlamenti választás 2022*. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 159–176.
- Wineroither, D. M. – Metz R. (2020) Ki őrzi az őrzőket, ha jön a járvány? – A válságkezelés korlátai és csapdái demokratikus keretek között. In Körösenyi A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. Budapest: TK Politikatudományi Intézet, Napvilág Kiadó, 45–58.

Melléklet

Rotált faktormátrix: a koronavírus-járvány hatásának megítélése

	Factor		
	1	2	3
a családi kapcsolatok minősége	,830	,235	,224
a különböző generációk közötti szolidaritás/segítségnyújtás	,799	,227	,257
a közösségek	,787	,313	,224
a különböző generációk közötti konfliktusok	,702	,347	,324
az Ön személyes egészsége	,519	,298	,515
a magyarok mentális, lelki egészsége	,255	,820	,205
a magyarok testi, fizikai egészsége	,287	,796	,224
a magyar gazdaság helyzete	,263	,697	,256
az árak	,214	,686	,238
az Ön munkája	,369	,322	,754
az Ön pénzügyi helyzete	,317	,437	,604

Extraction Method: Maximum Likelihood. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

A koronavírus következményeiből képzett faktorok regressziós modelljei

P≤0,05	A közösségekre, kapcsolatokra gyakorolt hatás						Általában a társadalomra, a gazdaságra gyakorolt hatás						Személyes hatások					
	Modell 1.		Modell 2.		Modell 3.		Modell 1.		Modell 2.		Modell 3.		Modell 1.		Modell 2.		Modell 3.	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
(Constant)		,350		,168		,250		,926		,000		,000		,044		,857		,723
Nem (ff=1, nő=0)	,019	,207	,018	,226	,020	,185	-,023	,124	-,015	,299	-,013	,347	,033	,028	,033	,030	,033	,029
Kor	-,029	,062	-,019	,263	-,020	,239	,041	,009	,042	,007	,040	,012	,019	,213	,035	,043	,036	,035
Iskolai végzettség	,009	,559	,003	,873	-,001	,971	-,046	,004	-,015	,330	-,015	,315	,098	,000	,099	,000	,093	,000
Települési kategóriák	,098	,000	,090	,000	,091	,000	-,057	,000	-,092	,000	-,091	,000	,013	,425	,005	,746	,007	,682
Kapcsolatgazdag, politikailag aktív*			-,040	,026	-,038	,032			-,318	,000	-,319	,000			-,082	,000	-,082	,000
Lokálisan integrált			,002	,910	,002	,922			-,133	,000	-,137	,000			-,010	,574	-,008	,646
Politikailag integrált			-,076	,000	-,089	,000			-,367	,000	-,381	,000			-,052	,006	-,057	,004
Normakövető kapcsolatgazdag			-,079	,000	-,080	,000			-,380	,000	-,379	,000			-,075	,000	-,077	,000
Normakövető, munkaerőpiacon integrált			-,120	,000	-,115	,000			-,410	,000	-,401	,000			-,082	,000	-,084	,000
Normakövető dezintegrált			-,112	,000	-,111	,000			-,353	,000	-,352	,000			-,101	,000	-,100	,000
Aktív pártválasztó Fidesz					,043	,031					,071	,000					,007	,720
Aktív pártválasztó ellenzék					-,029	,123					-,004	,822					-,016	,392
Aktív pártválasztó egyéb párt					,008	,601					,031	,029					,023	,139
Aktív átforduló					,019	,226					,035	,017					,011	,482
Aktív bizonytalan					,018	,268					,009	,534					,032	,057
Aktív titkolózó					,030	,068					-,004	,811					,050	,003
R2	0,012	0,026	0,030	,010	,173	,178	,011	,021	,025									
F-próba	12,890	11,487	8,443	10,911	90,096	58,557	11,928	9,168	6,910									
sig	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000									

Modell 1: csak szociodemográfiai változók; Modell 2: integrációs csoportok és szociodemográfiai változók; Modell 3: teljes modell, azaz a politikai hovatartozás is bevonásra kerül.

*ref=Dezintegrációtól veszélyeztetett, **ref=passzívak.

A Fideszre való szavazás bináris logisztikus modellje

		B	Wald	Sig.	Exp(B)
Step 1a	Nem	-,214	1,027	,311	,807
	Kor	,008	1,624	,202	1,008
	Iskolázottság	-,084	1,981	,159	,920
	Szubjektív jövedelemérzet	,499	14,564	,000	1,646
	Lakónépesség	,000	1,587	,208	1,000
	Covid kezelése	2,135	24,639	,000	8,460
	Háborúból kimaradás	1,812	140,611	,000	6,123
	Rezsicsökkentés	1,551	77,438	,000	4,716
	Családpolitika megőrzése	1,535	71,626	,000	4,641
	Fizetések, nyugdíj megőrzése	1,599	49,101	,000	4,948
	Orbán Viktor jó vezető	3,399	59,518	,000	29,928
	Gyurcsány Ferenc ne jöjjön vissza	1,417	15,955	,000	4,126
	Magyar emberek védelme	1,136	39,405	,000	3,114
	Az anya nő, az apa férfi!	1,497	18,168	,000	4,467
	Constant	-4,774	42,291	,000	,008